

GENERAL JOHANN GEORG VON BROWNE'UN OSMANLI-HABSBURG HARPLERİYLE İLGİLİ YAZMALAR VE BİR ÖRNEK İNCELEME: 1716 PETERVARADİN MUHAREBESİ

Hakan Karagöz

Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Isparta, Türkiye

Öz

Bu çalışmada ilk olarak General Johann Georg Browne'un askeri kariyeri ve kendisinin Avusturya Arşivleri'nde yer alan Osmanlı/Habsburg harpleri ve münasebetlerine ilişkin yazma eserleri üzerinde durulacaktır. Osmanlı-Habsburg ilişkileri hakkında yapılacak araştırmalar için büyük önem taşıyan ve pek çoğu Avusturya Harp Arşivleri'ndeki kayıtlardan mülhem olan söz konusu yazmalar, 1687-1739 yılları arasındaki Osmanlı/Habsburg muharebelerine ilişkin yazışmaları ihtiva etmekle birlikte, orduların askeri/lojistik faaliyetleri ve tarafların sefer sonunda imzaladıkları barış antlaşmaları hakkında dikkate değer bilgiler vermektedir. Çalışmamızda, General Browne'un 1716 yılına ait yazmasının verileri doğrultusunda, II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki Osmanlı/Habsburg mücadelelerinin bir örneği olarak Petervaradin Muharebesi üzerinde de durulacaktır. Osmanlılar, Karlofça Barışı'nın olumsuz izlerini silmek adına çıktığı 1716 sefer yılında Habsburgların kontrolündeki Petervaradin'i ele geçirmeyi planlamış, ancak 1697 yılında Zenta Muharebesi'nde gerçekleşen elim başarısızlığın bir benzerini daha yaşamıştır. Osmanlı Devleti nezdinde beklenmeyen ve istenmeyen bu başarısızlığın sebepleri arasında, Habsburgların 1715 yılından itibaren malî ve askerî organizasyonlarını büyük ölçüde tamamlamış olmaları yanında ünlü ve mahir komutanları Prens Eugen'in mücadeleler sırasında uyguladığı harp taktiği gösterilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Avusturya Harp Arşivi, Johann Georg von Browne, Osmanlılar, Habsburglar, Petervaradin.

Bu çalışma, 2016 yılının 23-27 Kasım tarihleri arasında Budapeşte'de düzenlenen uluslararası sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

Sorumlu yazar/ Corresponding author: Hakan Karagöz, hakankaragoz@sdu.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 01.10.2019 **Kabul Tarihi/Accepted:** 13.12.2019

DOI: 10.26650/TurkJHist.2019.19035

Cite this article as: Karagöz, Hakan, "General Johann Georg Von Browne'un Osmanlı-Habsburg Harpleriyle İlgili Yazmaları ve Bir Örnek İnceleme: 1716 Petervaradin Muharebesi", Turk J Hist sayı 70 (2019), s.51-88.

GENERAL JOHANN GEORG VON BROWNE'S WRITINGS ON THE OTTOMAN-HABSBURG WARS: A CASE STUDY, THE 1716 PETERVARADIN BATTLE

Abstract

In this study, the military career of General Johann Georg Browne and his manuscripts available from the Austrian archives on the Ottoman/Habsburgs wars and the relations between the Ottomans and the Habsburgs will be examined. The manuscripts, which are of great importance for researches on Ottoman-Habsburg relations and most of which are included in the records of the Austrian War Archives, include the correspondence concerning the Ottoman/Habsburg battles between 1687-1739, such as the military/logistic activities of the armies, and this gives us remarkable information about the peace treaties signed by both parties. According to the data of General Browne's 1716 manuscript, this study will also deal with the battle of Petervaradin as a case study in the Ottoman/Habsburg battles after the Second Siege of Vienna. The Ottomans planned to capture the Habsburg-controlled Petervaradin in 1716 in order to erase the negative effects of the Karlofça Peace Treaty, but they experienced a heavy defeat similar to the one they had experienced in the battle of Zenta in 1697. Among the reasons for this unexpected and unwanted defeat for the Ottomans, we could say that it was partly due to the fact that the Habsburgs had to a large extent completed their financial and military organization by 1715, and also due to the war tactics of Prince Eugene and his famous and adept commanders' abilities applied in the battles against the Ottomans.

Keywords: The Austrian War Archives, Johann Georg von Browne, The Ottomans, The Habsburgs, Petervaradin.

Giriş

Milletlerin en değerli kültür varlıklarından biri olan yazma eserler, bilim, sanat ve tarih araştırmaları için özgün bilgileri ihtiva eden kaynaklar arasında gelmektedir. Matbaa ürünü eserlerin çokça basıldığı veya okunduğu bilinmekle birlikte yazma eserlerin, bir milletin tarihi ve kültürel mirasını geçmişten günümüze taşıyan en önemli vasıtalar olduğu konusunda şüphe yoktur. Yazmaların, milletlerin kendi tarihi geçmişlerini aydınlatmaları bakımından değerli olmaları yanında, yazıldıkları coğrafya ve kültür dairesi ile temasta bulunan başka milletler için de vazgeçilmez kıymet taşıyacağı aşikârdır. Nitekim Osmanlılar hakkında yazılan bir yazma eserin, Osmanlı Tarihi için bir önem taşımasının yanı sıra örneğin Ruslar veya Habsburgların tarihi için de kıymetli sayılabileceği; Habsburgların tarihi hakkında yazılan bir yazma eserin de ilgili coğrafya ile münasebette bulunan devletler veya imparatorluklar için de değerli olabileceği ifade edilmelidir. Öyle ki Habsburglar zamanında, Osmanlılarla yapılan mücadeleler hakkında yazılan yazma eserler, sadece Habsburglara ilişkin malumatlar vermemiş, aynı zamanda onlarla mücadeleye giren Osmanlılar hakkında dikkate değer bilgiler ihtiva etmiştir. Söz konusu yazmalarda Osmanlılar hakkında kaydedilen bazı nicel veriler zaman zaman objektiflikten uzaklaşdığı hissi verse de bu bilgilerin tespit edilen başka verilerle bir mukayese imkânını sağlayacağı açıktır. Bunun dışında sözü edilen yazmalarda geçen içerikle Osmanlı Tarihi araştırmacıları, Osmanlı ordusuna rakip/taf olan orduların askeri güçleri/kabiliyetleri, harp hazırlıkları, operasyon planları, harp sonu zayıatları ve

elde ettikleri başarılı sonuçları hakkında malumat edinme imkânını elde edeceklerdir.

Yukarıda bahsedilen özelliklere haiz olan ve halen Avusturya Harp Arşivleri'nde etraflıca etüt edilmeyi bekleyen General Johann Georg von Browne'un 17. ve 18. Yüzyıl Türk Savaşları'na ilişkin yazmaları, Osmanlı-Habsburg ve Osmanlı-Rus münasebetleri hakkında mühim kayıtları ihtiva etmektedir. Bu yazmalar, özellikle askeri tarih ve diplomasi tarihi üzerine araştırma yapanlar için bir hazine niteliğindedir. Avusturya Harp Arşivleri'ndeki vesikalardan mülhem olan söz konusu yazmalar, dönem muharebelerine konu olan yazışmaları, taraf orduların lojistik faaliyetleri ve sefer sonunda imzalanan barış antlaşmaları hakkında ayrıntılı bilgileri içermekle birlikte, Osmanlı-Habsburg siyasi, askeri ve diplomatik ilişkileri hakkında araştırma yapacaklar için paha biçilmez bir değere sahiptir. İncelemeye değerdir; çünkü Browne'un yazmaları, Avusturya arşivlerinin ancak paleografik donanımla okunabilecek yoğun vesika koleksiyonundan araştırmacıyı bir süreliğine de olsa uzaklaştıracak kadar zengin bir muhtevaya sahiptir. Elbette bu uzaklaşma evresi çok uzun sürmeyecektir. Fakat uzaklaşılan bu süre içinde, yani yazmalar üzerinde yapılan etütlerden sonra araştırmacı, Alman paleografisinin temel kurallarına hâkimiyet sağlayacak, incelenen konu üzerinde yeterli düzeyde bilgi sahibi olacak ve neticede Avusturya arşivlerinin zengin koleksiyonuna sükûnetle kendisini dâhil edecektir.

Bu çalışmanın ilk olarak amacı, Avusturya Harp Arşivleri'nde yazma eserleri bulunan General Johann Georg Browne'u¹, aynı ismi taşıyan diğer generallerden ayırt etmek ve yazmaların sahibi Browne'un askerî kariyeri hakkında tespitlerde bulunmaktadır. Çalışmada ayrıca Browne'un 1687-1739 yılları arasındaki (1687-1690, 1697, 1716-1718, 1737-1739) Osmanlı-Habsburg muharebeleriyle ilgili yazma eserlerinin içeriği ve değeri hakkında açıklamalarda bulunulacak; bunlara örnek teşkil etmek amacıyla 1716 yılında Petervaradin Muharebesi'nde Osmanlı ordusunun Habsburglarla olan mücadelelerini kapsayan bir yazma eserin muhtevası hakkında bilgiler verilecektir.

GENERAL JOHANN GEORG VON BROWNE KİMDİR?

Avusturya Harp Arşivleri'ndeki yazmaların sahibi olan Johann Georg Browne'un (1742-1794) askeri kariyeri ve yazma eserleriyle ilgili izahatta bulunmadan önce, ilk olarak aynı adı taşıyan generaller hakkında kısa bazı bilgiler vererek var olan isim kargaşasının önlenmesi yerinde olacaktır. İlk yazma eserlerin sahibi olan Browne ile kendisiyle aynı ismi taşıyan ve karıştırılma ihtimali yüksek olan kişinin Baba Browne olduğu ifade edilmelidir. Georg Graf von Browne, 1698 yılında İrland

1 Geçen ifadelerden yazmaların Browne'un izniyle (mirası sonucu) harp arşivi koleksiyonuna dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Bkz. 1688 Belgrad kuşatmasına ilişkin yazışmalar; Markgraf Ludwig von Baden'in Kayzer'e 26 Ağustos 1689 ile 30 Aralık 1689 tarihleri arasında yazdığı *relationlar*.

dalı bir aileden doğmuş ve 1792 yılında Riga’da ölmüştür². Browne ismini taşıyan diğer general, 1705 yılında Basel’de doğmuş olan Maximillian Ulysses Reichsgraf von Browne’dur. Avusturyalı ve Feldmareşal rütbesine erişmiş olan Maximillian Browne’un, 1734-1739 yılları arasında hem Lehistan veraset savaşlarına hem de Türk savaşlarına iştirak etmiş olduğu bilinmektedir. Yedi Yıl Savaşları’nda (1756-1763) yaralanan Maximillian Ulysses Browne, 1757 yılında Prag’da ölmüştür³. Browne ismini kullanan bir diğer general ise, Philipp Georg Graf von Browne’dur. FML. Philipp Browne, 1727 yılında İtalya’da doğmuş ve 1803 yılında Bohemya’da ölmüştür⁴.

Esasen çalışmamıza konu olan Johann Georg Browne’u diğer generallerden ayırt edecek en önemli husus, onun Türk savaşlarıyla ilgili eserleridir. İkinci önemli husus ise eserlerinin yazıldığı tarihlerde Feldmarschall – leutnant ya da Feldzeugmeister rütbelerini taşıyor olmasıdır. Browne’un, eserlerinin baş kısımlarına sözü edilen rütbelerini, eserlerinin yazıldığı tarihi de kaydederek eklemiş olması kimliğiyle ilgili bütün şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Nitekim Browne, 1716-1718 seferleriyle ilgili yazma eserinin hemen başına, eserin kaleme alındığı tarihi (10 Ocak 1788), 1789 yılına kadar sahip olduğu Feldmarschall – leutnant rütbesiyle birlikte kaydetmiştir. Askeri kariyerinden de anlaşıldığı üzere Johann Georg Browne, 1716-1718 seferleriyle ilgili yazma eserin yazıldığı tarihte Feldmarschall – leutnant rütbesini taşımaktadır⁵.

18 Şubat 1742 ile 14 Ekim 1794 tarihleri arasında yaşayan Johann Georg Browne, kendisiyle aynı ismi taşıyan, Kayzer II. Joseph (1780-1790) tarafından Reich kontluğu unvanına mazhar olmuş bir Rus Feldmareşal’in oğludur. Babasının en büyük oğlu olan Johann Georg Browne, askeri kariyerine 1758 yılında 28. piyade alayında Teğmen (Fähnrich) olarak başlamış ve 1760 yılında Torgau; 1762 yılında Freiberg muharebelerine iştirak etmiştir. Yedi Yıl Muharebeleri’nde Yüzbaşı (Hauptmann), 1767 yılında Binbaşı (Major), 1769 yılında Albay (Oberst), 25 Nisan 1775 tarihinde General Major, 26 Haziran 1786 tarihinde Feldmarschall – leutnant; nihayet 19 Ekim 1789 tarihinde Feldzeugmeister rütbelerini elde etmiştir. Bilhassa 1789 yılında Belgrad Kalesi’nin, Raizenstadt tarafının zapt edilmesi suretiyle geri alınması sürecinde⁶ önemli katkıları olmuştur. Fransız İhtilali muharebelerinde kısa

2 *Militär – Conversations Lexikon*, c. I, Leipzig 1833, s. 725-726.

3 Konstant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, c. II, Wien 1857, s. 161-164; *Militär – Conversations Lexikon*, c. I, Leipzig 1833, s. 726-728; *Hayne’s Biographisches Lexikon*, Leipzig 1884, s. 28; *Allgemeine Deutsche Biographie*, c. III, Leipzig 1876, s. 369-373; *Neue Deutsche Biographie*, c. II, Berlin 1955, s. 640.

4 *Deutscher Biographischer Index*, c. I, Oxford-Paris 1986, s. 267.

5 Bkz. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718).

6 Kale, 1791 Zıstovi Antlaşması gereğince yeniden Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiştir. Ancak bu üçüncü Habsburg yönetiminden sonra şehrin İslami özellik taşıyan gelişimi ivme kaybetmiştir. Divna Djuric-Zamolo, “Belgrad”, *DİA.*, c. V, (1992), s. 408; konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.

sürelî görevde bulunmuş olan Browne, bir süre sonra Habsburg yönetimi tarafından İmparatorluk Harp Şurası (Hofkriegsrat)'na çağırılmıştır. Bir kısmı basılabilen, Fransızca bir hatırat⁷ kaleme almıştır⁸.

GENERAL BROWNE'UN TÜRK SAVAŞLARINA İLİŞKİN YAZMALARI

Yukarıda da ifade edildiği üzere General Browne'a ait Avusturya Harp Arşivleri'nde toplam 4 yazma eser bulunmaktadır ve bunlar sırasıyla 1687-1690; 1697; 1716-1718; 1737-1739 sefer yıllarına aittir. Söz konusu yazmalarda yapılan tetkiklerden, Browne'un yazma eserlerini inşa ederken Avusturya arşivinde yer alan kayıtları (rapor ve relationları), incelemeler ve etütler yapmak suretiyle istinsah ettirdiği anlaşılmaktadır.

1687-1690 sefer yıllarına ait yazma eser: Browne'un bu tasnifteki Türk savaşlarına ilişkin ilk yazma eseri⁹, 1687-1690 yılları arasında, II. Viyana Kuşatması'ndan hemen sonra cereyan eden gelişmelere dairdir. Bu folyoda, 1687 sefer yılında Herzog Karl von Lothringen'in yazıları ve 1688 Belgrad Kuşatması'na ilişkin yazışmalar yer almaktadır. Ayrıca 1688 sefer yılındaki muharebelerin izahını kolaylaştıracak, Macaristan, Slovenya, Bosna ve Sırbistan coğrafyasını gösteren harita dikkate değerdir. 1688 sefer yılıyla ilgili kayıtlar, öncelikle Feldmareşal Kont von Caprara, ardından Kurfürst Maximilian Emanuel von Bayern'in¹⁰ Habsburg ordusunu Belgrad kuşatmasına kadar geçen sürede sevk ve idare etmeleriyle ilgili hususları içermektedir¹¹. Yaklaşık 100 sayfalık bu uzun kaydın sonunda, 2 Ağustos 1688 tarihi itibarıyla Habsburg ordusu zabitanına (piyade/süvari askerlere¹²; yardımcı kuvvetler/müttefiklerden gelen askerlere) ilişkin önemli nicel bilgiler yer almaktadır. Bunun yanında 28 Haziran 1688 tarihi itibarıyla Habsburgların Petervaradin'deki gemilerinde bulunan toplar ve genel olarak topçu sınıfındaki dağılım¹³ hakkında da ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu bölüm için belki de en önemli kayıtlar, Habs-

Kemal Beydilli, "Ziştovi", *DİA*, c. 44, (2013), s. 467-472.

- 7 *Histoire de la vie de G. de Browne* adıyla basılan hatırat Almanca'ya (*Leben des Reichsgrafen Georg von Browne*, Frsz. terc. L. Schubert, Riga 1795, 8) tercüme edilmiştir. Hatırat daha çok Rus ordusunda görevliken ölen Baba Browne (15 Haziran 1698 - 18 Eylül 1792)'un biyografisi ve evlatları hakkında bilgi vermektedir.
- 8 Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterrich*, c. II, Wien 1857, s. 164-165.
- 9 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1687-1690).
- 10 Kurfürst Maximilian II. Emanuel von Bayern (1662-1726): Habsburg ordularında ilk defa Budin kuşatmasında (1686) kendisini göstermiş; 1688 yılında Belgrad Kalesi'ni kuşatmış ve 1716-1718 muharebelerinde Kayzer'i birlikleriyle desteklemiş meşhur kumandanlardandır. *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, (Hrsg. von Karl Gutkas, Gottfried Stangler, Susanne Dressler, Thomas Karl, Hildegard Leitgeb), Wien 1986, s. 67.
- 11 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1688), fol. 1-103.
- 12 Habsburg ordusunun askeri gücü, piyade (15.104) ve süvari (12.164) olmak üzere 27.268 nefere tekabül etmekteydi. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1688), fol. A.
- 13 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1688), fol. B.

burg ordusunun Belgrad Kuşatması sonrasında aldığı 11 maddeden oluşan lojistik tedbirleriyle ilgilidir. Ardından ordunun 25 Eylül 1688 tarihli¹⁴ kuşatma sonrasındaki askeri durumu (piyade ve süvari sayısı) hakkında malumat verilmiş; Kurfürst Maximilian Emanuel von Bayern'den Kayzer'e yazılan Belgrad/10 Eylül 1688 tarihli mektubun bir kopyası¹⁵ bölüm sonuna ilştirilmiştir. Mektup Kayzer'e Belgrad Kalesi'nin 6 Eylül tarihi itibariyle ele geçirildiği, kuşatmanın nasıl gerçekleştirildiği ve ordunun kuşatma sonundaki genel (ölü-yaralı) durumu hakkında etüde değer bilgiler vermektedir.

Belgrad Kuşatması'yla ilgili yazışmalardan sonra 1689 seferine dair kayıtlar karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümdeki vesikalar, Markgraf Ludwig von Baden'in¹⁶ Osmanlılara karşı Mayıs ayından Ağustos başlarına kadar olan harekâtını konu alan yazışmaları¹⁷ kapsamaktadır. Habsburgların, Niş ve Vidin taraflarındaki muharebeleri; Ludwig von Baden'in Osmanlılara yönelik Sırbistan ve Bosna'daki harp operasyonları; Niş'ten geri dönüşleri ve 1690 yılı Hırvatistan sınırındaki muharebeyle ilgili kayıtlar bu bölüm için önem arz etmektedir. Bölümün sonunda Habsburg ordusunun 16 ve 17 Ağustos 1689 tarihleri itibariyle Sırbistan'daki askeri gücünü gösteren bir tablo yer almaktadır. Tablonun verilerinden anlaşıldığı üzere Habsburg ordusunda 9.262 piyade, 5.096 süvari ve 3.457 Dragon askeri olmak üzere 17.815 nefer efektif olarak görev almaktaydı. Bu tasnifte ayrıca 1689 kışında Sırbistan'da Habsburg ordusunun harp nizamını (Ordre de Bataille) gösteren bir tablonun da varlığı belirtilmelidir¹⁸.

Alt başlığın sınırları içindeki yazılardan bir diğeri ise Markgraf Ludwig von Baden'in Kayzer'e 26 Ağustos 1689 ile 30 Aralık 1689 tarihleri arasını kapsayan *relation*larıdır¹⁹. Ayrıca Baden'in, buna ilave olarak 1690 yılı Şubat başlarında, Sırbistan ve Bosna'da Osmanlılara karşı gerçekleştirilecek operasyonlar hakkında kaleme aldığı raporlar da bu bölümde yer almaktadır. Eser üzerinde yapılan incelemelerde

14 2 Ağustos 1688 tarihinde gösterilen nicel verilere göre çok daha ayrıntılıdır. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1688), fol. F.

15 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1688), fol. G.

16 Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden/Türkenlouis (1655-1707): Markgraf Ferdinand Maximilian von Baden-Baden ve Luisa Christina von Savoyen-Carignao'nun evlilikleri sonucu 8 Nisan 1655 tarihinde Paris'te doğmuştur. 1674 yılında Habsburg ordularında gönüllü olarak istihdam edilmiştir. Feldmarschall – leutnant rütbesiyle Viyana Kuşatması (1683), Feldmarschall rütbesiyle (1686 yılında itibaren) II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki muharebelere katılmıştır. 1689 yılında Habsburg orduları başkumandanlığına getirilen Ludwig Wilhelm von Baden, 1691 Salankamen [Szalánkemén] Muharebesi'nde elde edilen başarının ardından, Güney Sırbistan istikametinde akınlar düzenleyerek Osmanlıları mağlup etmiştir (24 Temmuz 1697). *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, s. 66-67.

17 Des Feldzüge gegen die Türken im Jahr 1689 unter Anführung der Markgrafen Ludwig von Baden von May bis 3'ten August, fol. 1-33.

18 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1689).

19 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1689-1690), fol. 136-243.

General Browne'un, pek çok yerde de görüldüğü üzere sözü edilen raporları istinsah ettirdiği anlaşılmaktadır²⁰.

1697 sefer yılına ait yazma eser: Browne, 1687-1690 sefer yıllarından başka, Karlofça Barışı'ndan önce taraf imparatorlukların karşılaştıkları ve Osmanlı ordusu için başarısızlıkla sonuçlanan Zenta Savaşı ile ilgili tasnif, çalışma ve istinsahlar yapmış; bundan önceki seferlerde olduğu gibi bu sefer yılıyla da ilgili önemli bazı kartografik çizimleri bölüm sonuna eklemiştir. Nitekim bu klasörde, Macaristan'da 1697 sefer yılındaki harp operasyonlarını; Habsburg ordusunun dört köşeli muharebe düzenini; Osmanlı ordusunun Zenta'da ikame ettiği tahkimatlarını; Habsburg ordusunun 11 Eylül 1697 tarihindeki saldırı girişimlerini; son olarak Eugen'in Bosna seferini canlandıran haritalar bulunmaktadır²¹. Bu bölüm Eugen'in yönetimindeki İmparatorluk ordusunun 1697 yılında Osmanlı ordusuna karşı yürüttüğü seferi, seferde cereyan eden Zenta Muharebesi'ni, 1697 Bosna seferini konu alan gelişmelerle başlamaktadır. Bölümün sonuna ise Eugen'in, Habsburg ordusunun Zenta ile Küçük Kanije (Klein Canissa) arasındaki karargâhından 15 Eylül 1697 tarihiyle yazdığı mektup iliştilmiştir²². Eugen'in mektubunda, Habsburg ordusunun Osmanlılara karşı elde ettiği zaferden sonraki nicel durumu, ordudaki ölü (279) ve yaralı (1.169) sayıları²³ hakkında bilgiler yer almaktadır.

1716-1718 sefer yıllarına ait yazma eser: Bir diğer tasnif, Habsburg ordusunun Osmanlılara karşı 1716 yılında başlayan ve 1718 yılına kadar sevk ve idare ettiği seferleriyle ilgilidir. Habsburgların 1787 yılında Osmanlı Devleti ile Ruslar arasında başlayan muharebelere dâhil olabileceği düşüncesinde olan Browne, bu dönem savaşlarının başlarında, Eugen'in 1716-1718 sefer yıllarıyla ilgili vesikalalarını inceleyerek veya etüt ederek onların istinsahını yapma kararını almıştır. 1788 ile 1717 yılları arasındaki şartlar arasında bir bağ kurma düşüncesinde olan Browne'un yazma eserinin değeri, önemli bir kısmı bizatihi Eugen'in orijinal raporlarına dayanmış olmasından ileri gelmektedir. Nitekim Browne, 10 Ocak 1788 tarihli bir yazısında, bu minvalde bir harp tarihi yazacağını ve eserini devrin imparatoru [Kayzer II. Joseph]'nun menfaatlerine sunacağını belirtmiştir²⁴.

Habsburgların Eugen'in yönetiminde, 1716/1717 yılında Sirem, Macaristan, Temeşvar Banat, ve Sırbistan'da Osmanlılara karşı gerçekleştirdiği operasyonları kapsayan; ayrıca Petervaradin Muharebesi, Temeşvar ve Belgrad Kuşatması'na ilişkin plan ve haritaların da bulunduğu bu klasör, ekleri hariç 44 sayfadan ibarettir.

20 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10, (1689-1690), fol. 136-243.

21 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 11, (1697); Relation von der durch den Printzen Eugene von Savoye, wieder die Türken bei Csenta erhaltenen Victorie.

22 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 11, (1697); C. fol. 38-42.

23 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 11, (1697); C. fol. 44, 49.

24 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); Giriş.

Habsburg ordusunun zikredilen bölgelerdeki askeri gücü (piyade ve süvari sayısı) hakkında nicel bazı verilerin yer aldığı bu bölümde; 1716 seferinde Habsburg ordusunun harp hazırlıkları ve operasyonları, Petervaradin Muharebesi'nde Habsburg ordusunun aldığı harp nizamı hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bunun dışında Petervaradin Muharebesi'nde Prens Eugen'in askeri taktik ve manevraları, Osmanlı ordusunun ikinci karşılaşma sonrasında maruz kaldığı askeri başarısızlığın ayrıntıları; Temeşvar ve Belgrad Kalesi kuşatmaları ve ardından kalelerin tahliye süreçleri incelenen konular arasında yer almıştır²⁵. Bu bölümün sonunda, 1716 yılında Habsburg ordusunun sefer öncesindeki para ihtiyacının kalemlerini gösteren tablolara²⁶; Habsburg ordusunun, Petervaradin Muharebesi'nde elde ettiği başarıdan sonra, Temeşvar Kuşatması öncesindeki harp nizamı ve operasyonlarına dair ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir²⁷.

1736-1739 sefer yıllarına ait yazma eser: Bu dönem muharebeleri bilindiği üzere hem Rus hem de Habsburg cephesinde cereyan etmiştir. Dolayısıyla 1736-1739 yılları arasındaki gelişmelere dair olan yazma eser, Habsburg cephesinin dışında Rus cephesindeki muharebelerin başlangıcı ve seyri hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin ilk sayfalarında Rusların, General Münnich ve Lacy'nin komutasında başta sefer yönetimi (Özi'nin fethi ve ele geçirilmesi; Lacy'nin yönetimindeki Kırım seferi; ordunun Ukrayna'ya geri çekilmesi) olmak üzere 1737 yılındaki harp nizamları, Rus askerlerinin görev alanlarına (Dragon, piyade vs.) göre dağılımı, alayların isimleri ve asker sayıları gösterilmiştir. Bu bölümün sonuna Özi Kalesi'ne ait bir plan iliştilmiştir²⁸.

Rus cephesinde 1737 yılında cereyan eden gelişmelerden sonra 1738 sefer yılı olayları, hem Rus hem de Habsburg cephelerinde ele alınmıştır. Yazma eserin bu bölümünde, 1738 yılında Habsburg ordusunun harp nizamı; Rusların 1738 yılındaki harp operasyonları; General Münnich ve Lacy'nin yönetimindeki Rus ordusunun 1738 seferi; Habsburg ordusunun 1738 sefer yılındaki asker dağılımı hakkında bilgiler verilmiş; bölüm sonuna ise Habsburgların 1738 yılı harp operasyonlarının daha iyi anlaşılması için bir harita eklenmiştir²⁹.

Bu tasnifte yer alan Protestan General Prens Sachsen von Hildburgshausen'in 1737 sefer yılında Bosna cephesindeki görev ve sorumlulukları hakkında Habsburg yönetiminin belirlediği yönergenin önemi tartışılmazdır. Öte yandan Habsburgların

25 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); fol. 1-44.

26 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); A

27 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); C, D, E.

28 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 24, Beilagen zu der Kriegsgeschichte von Jahr 1736 et 1737 - Rus Cephesi Appendix H.H.H.

29 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 22, Türkenkrieg 1738 Rus Cephesi.

Banja Luka'daki muharebelerinin anlatımı ile Sava Nehri üzerinde ve Slovenya'daki harp nizamını gösteren tablo ayrıca değerlidir³⁰.

Yazma eserin 1739 yılına ilişkin bölümünde ise, Habsburg ordusundaki üst rütbeli generallerin (FM. Khevenküller, FZM. Neipperg, FM. Wallis, Harp Şurası Başkanı Kont von Harrach), Harp Şurası ve Kayzer VI. Karl'ın³¹ sefer yılı başındaki plan, görüş ve tekliflerini konu alan yazışmaları; kara ordusuyla Tuna'daki Habsburg donanmasının askeri gücü ve 1739 sefer yılı hazırlıkları; ordunun lojistik faaliyetleriyle ilgili olarak iaşesinin (yem, ot, içki ve gıda maddeleri) temini; kara/su taşımacılığı ve tombaz köprüleri hakkında dikkate değer bilgiler yer almaktadır. Oldukça zengin olan bu koleksiyon, ordunun sefer öncesi hazırlıkları dışında, 1739 yılı muharebeleri (Krotzka, Paçova) ve sonuçları; Habsburgların Osmanlılara karşı Belgrad Kalesi'nde almış olduğu savunma tedbirleri; Osmanlıların kaleyi kuşatma girişimleri ve kalenin Osmanlı idaresine giriş süreci; ön barış (Friedenspräliminarien) ve barış müzakereleriyle ilgili konuları kapsamaktadır. General Browne bu klasörün sonunda, 1739 yılı muharebelerinin başarısızlığında sorumlu olarak görülen Habsburg orduları başkumandanı Wallis³² ve barış müzakerelerinde diplomatik temsilci olarak görevlendirilen Neipperg'in³³ tahkikat raporlarına³⁴ yer vermiştir³⁵.

General Browne'un 1716 Osmanlı-Habsburg Seferiyle İlgili Yazması

Bilindiği üzere 1716 sefer yılı, Osmanlı-Habsburg-Venedik Savaşları (1715-1718) içerisinde yer alan ve muharebelerin seyrini Osmanlıların aleyhine çeviren olayların başladığı bir dönemi kapsamaktadır. Bu sebepten burada hem 1716 sefer yılı olaylarına hem de General Browne'un bu döneme ilişkin yazmasının ayrıntılarına geçmeden, Venedik cephesinde savaşın hangi şartlarda başladığı hususunda bir ön bilgilendirmenin³⁶ gerekli olduğu ifade edilmelidir.

30 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 24, Beilagen zu der Kriegsgeschichte von Jahr 1736-1737 - Bosna Cephesi.

31 İmparator I. Leopold'un oğlu olan İmparator VI. Karl (doğumu: 01.10.1685 / ölümü: 20.10.1740), 12 Kasım 1711 tarihinde imparatorluk tahtına geçmiş ve 20 Ekim 1740 tarihinde Viyana'da ölmüştür; Walter Kleindel, *Österreich Daten, zur Geschichte und Kultur*, Ueberreuter, Wien-Heidelberg 1978, s. 174-176.

32 Feldmareşal Olivier Wallis (1673-1744): Habsburg orduları başkumandanı (1739 Sefer Yılı). Biyografisi için bkz. *Biographisches Lexikon des kaisertums Österreich*, ed. Constant von Wurzbach, c. LII, Wien 1885, s. 261-265.

33 Kont Neipperg'in (doğ. 27.05.1684 – öl. 26.06.1774) kısa biyografisi için bkz. *Neue Deutsche Biographie*, c. IXX, (ed. Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften), Berlin 1998, s. 49.

34 Yazar, söz konusu tahkikat raporlarına ilişkin bir çalışma hazırlığı içerisinde.

35 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 23-1, Türkenkrieg 1739.

36 Çalışmanın bu bölümü, yazarın "Petervaradin Muharebesi'nde (1716) Habsburgların Osmanlılardan Ele Geçirdiği Silahlar ve Harp ve Teçhizatı", adlı eserinden iktibas edilmiştir. Bkz. *Tarih Dergisi*, Sa. 59, (2014/1), İstanbul 2014, s. 79-112.

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren mevcut topraklarını korumak ve Karlofça Barışı'nın kayıplarını telafi etmek isteyen Osmanlı Devleti, 1711 Prut Seferi'yle bunu kısmen gerçekleştirmişti. Venedikliler ise 1715 yılında Osmanlı Devleti'ne başka bir rövanş gerçekleştirilmesi için bazı meşru haklar³⁷ kazandırmıştı. Devlet-i Aliyye bu haklar gereğince H. 1 Zilhicce 1126 / M. 7 Aralık 1714 tarihinde Venedik'e harp ilan etmiştir³⁸. 31 Mart 1715 tarihinde İstanbul'dan ayrılan Osmanlılar, Mora üzerine hem karadan hem de denizden sefer düzenlemiş ve yarım adayı fethetmiştir. Osmanlı Sadrazamı (Şehit) Ali Paşa (1713-1716), bir sonraki yıl (Nisan 1716) yeni bir sefere çıkarak Venediklilerin elinde bulunan Korfu'yu ele geçirmek düşüncesindeydi. 1715 yılının son aylarından itibaren Venedik donanmasının Preveze, Dubnitsa, Yanya, Karlı-ili ve Delvine taraflarına taarruz edeceklerine dair gelen haberler üzerine Osmanlı Devleti, 1716 yılı seferi hazırlıklarına başlamıştır. Ayrıca Venediklilerin söz konusu emelleri ve faaliyetleri çerçevesinde Karlofça şartlarını ihlal ettikleri Osmanlılar tarafından Habsburglara bildirilmiştir. Osmanlıların tarafsız kalmalarını istemesine rağmen³⁹ kendilerini Venediklilerin yanında taraf görmeye başlayan Habsburglar, Venedik'e karşı üst üste başarı elde eden Osmanlıların gizli planlarının olduğunu, saldırılarını kendilerine yönelteceğini düşünmeye başlamış ve Venedik ile (tecavüzî ve tedafüî) bir ittifak antlaşması imzalamıştır (13 Nisan 1716)⁴⁰. Habsburglar ittifak gereğince Venediklilere Osmanlılar tarafından verilen zararların tazminini, Mora'nın yeniden iade edilerek ihlal edilen Karlofça Antlaşması'nın yenilenmesini istiyordu⁴¹. Bu sırada Osmanlı yönetimi, Korfu seferinin hazırlıklarını sonlandırmış ve

37 Katolik Venediklilerin Mora üzerine baskı uygulayarak buradaki Ortodoks Rumları rahatsız etmesi, Osmanlı Devleti'nde tercümanlık işlerini yürüten ve Eflak/Boğdan voyvodalarına getirilen Fenerli Rumları harekete geçirmiş ve Osmanlı yönetimini Karlofça Barışı'yla kaybedilen Mora'yı geri almaya teşvik etmiştir. Buna ilaveten Venedik'in imparatorluk toprağı olan Karadağ'da isyan çıkarması ve Venedik korsanlarının Karlofça Barışı şartlarına aykırı olarak Akdeniz'deki Osmanlı menfaatlerine zarar vermesi, Osmanlı yönetimi için meşru bazı hakların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun Dukakinzade, *1714-1718 Türk – Avusturya Venedik Seferi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1932, s. 1. Hammer teyiden eserinde, savaş kararına ait gerekçeler hususunda Venedik korsanlarının Osmanlı Devleti'ne karşı hasmane faaliyetlerinden bahsetmiştir. Joseph von Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches 1699-1739*, c. VII, Pest 1831, s. 174. Konuyla ilgili ayrıca bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, TTK, Ankara 1995, s. 101. Nicolae Iorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. IV, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 272-274.

38 M. Yaşar Ertaş, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 2.

39 Kemal Beydilli- İsmail Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliğı (1711)", *Belgeler*, XXII/26, (2002), s. 16-17.

40 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Alte Feldakten, 341/Türkenkriege 1716, VIII-58. M. Cavid Baysun, "Ali Paşa, Damad", *DİA.*, c. I, İstanbul 1978, s. 329; *Neueste in Kürze gebrachte Lebenbeschreibung des Prinzen Eugens von Savoyen*, Prag 1779, s. 128.

41 Mehmet Topal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme-Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

ordusunu Edirne'ye hareket ettirmiş bulunuyordu. Habsburglar ise sadece barış girişiminde bulunmamışlar, yaklaşık bir yıldır Osmanlılar tarafından kendilerine açılacak seferin hazırlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdi. 1711 Prut Antlaşması'nın kazançlarından moral bulan, 1715 yılında Venediklilere karşı elde edilen başarıyı fazlasıyla büyüten Osmanlı yönetimi ise savaş hazırlıklarına başlayan Habsburglarla uzlaşmak yerine onlara karşı da savaş açmayı uygun görmüştür⁴². Bu durum üzerine Mora Valisi Kara Mustafa Paşa'nın karadan ve derya kaptanının donanma ile denizden Korfu üzerine gitmeleri, sadrazamın da Serdar-ı Ekrem unvanıyla Habsburg seferine çıkması kararlaştırılmıştır⁴³. Lakin 1716 sefer yılında yapılan bütün hazırlıklar, Venedik üzerine çıkılacak sefer için yapılmıştı ve sadece bu hazırlıklarla Habsburgların karşısına çıkılamazdı. Osmanlı devlet adamlarından Mirzazâde Şeyh Mehmet Paşa, Prens Eugen'in Zenta'da (1697) Osmanlıları yenilgiye uğrattığının farkında olsa gerek, Habsburglara karşı girişilecek seferin doğru olmadığı ve harp gerekçelerinin yeterince oluşmadığını ifade etmişse de⁴⁴ bu çok da işe yaramamıştı. Zira Sadrazam Şehit Ali Paşa'nın 24 Nisan 1716 tarihinde sefere çıkma konusundaki nüfuzu ve artan gururu diğer tüm faktörleri

2001, vr. 315a. Bertold Spuler, "Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)", I, *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, Neue Folge, c. XI, H. 1 (1935), s. 86. Prens Eugen, Osmanlı Sadrazamı Ali Paşa'ya gönderdiği 14 Nisan 1716 tarihli mektubunda Karlofça Muahedesi ahkâmına riayet etmesi yönünde bir ihtarda bulunmuştur. Lakin Ali Paşa, nakz-ı ahd edenin Habsburglar olduğunu ve onlara harp ilan edeceğini bildirmiştir. Baysun, a.g.mad., s. 329. Bernhard R. Kroener, "Prinz Eugen und die Türken", *Prinz Eugen von Savoyen und seine Zeit*, (1986), s. 121. Eugen'in söz konusu mektubunun Osmanlı sadrazamı tarafından müşavere edilmesiyle ilgili bkz. Ahmed b. Mahmud (Göynüklü), *Tarih*, Berlin Staatsbibliothek, Ms.or.quart, nr. 1209, vr. 270a.

- 42 Kroener, a.g.m., s. 121-122. Osmanlılara karşı sefer hazırlıklarını sürdüren Habsburglar, 1 Haziran 1716 tarihinde Osmanlılardan gelen ultiyatı geri çevirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Otto Fenzl, *Zustandekommen, Vorbereitungen und Durchführung des Türkenkriegs 1716-1718*, (phil. Diss.), Wien 1950.
- 43 Göynüklü, *Tarih*, vr. 270a; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 109; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, İskit Yayınevi, İstanbul 1971, s. 2419-2421; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, İstanbul 1972, s. 9. Osmanlı ordusunun 1716 sefer yılında gerçekleştirdiği tüm lojistik faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Gökıınar, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2014.
- 44 Mirzazâde Şeyh Mehmet Efendi: "Şimdi Başvekilin [Prens Eugen] bir nefer menzil ile gelen mektubuna binaen Nemçe Çasarı hudûd-ı İslâmiyyeye ta'arruz ettiği sabit olmadıkça nakz-ı ahde nice hüküm olunabilir? Mazmûn u mektûb teşâbüh ü şübehât ile meşûb olduğundan nâşî, bir kerre taraf-ı Devlet-i Aliyye'den istikşâf-ı hâl olunup nakz-ı ahde meterettip olan ahkâm ana göre sü-pürde-i uhde-i ihtimâm kılınsa münâsib değil midir?" şeklindeki ifadeleriyle Habsburglara karşı itidalli davranılması gerektiği yönünde görüş bildirmişti. *Tarih-i Râşid*, s. 999; Mustafa Öksüz, *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'î-î-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidî Metni*, Mimar Sinan GSÜ. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 320.

ortadan kaldırmıştır. Osmanlı sadrazamı ve nüfuz dairesindeki diğer devlet ricali, Macaristan'ın dahi Habsburglardan geri alınacağı düşüncesine kendilerini inandırmışlardı. Buna karşın Kırım Tatarlarını muhtemel bir Rus saldırısına karşı geride bırakan⁴⁵ ve bir kısım birliklerini Arnavutluk'a gönderen Osmanlı sadrazamı, ordusunu bundan sonra girişeceği muharebeler için savunmasız bırakmıştı.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Osmanlılar, 1716 sefer yılı hazırlıkları konusunda özensiz bazı tedbirler dışında yeterli düzeyde bir askeri organizasyon gerçekleştirememiştir. Habsburglar ise daha 1715 yılında Osmanlıların Venedik cephesindeki başarılı girişimlerinin farkına vardıldıktan sonra sıranın kendilerine gelebilme ihtimalini düşünerek önemli bazı tedbirler almışlardır. Avusturya arşivlerindeki vesikaların verilerine sadık kalan General Browne'un eseri de bu durumu doğrular niteliktedir. Habsburg askeri gücü ve genel durumunun vesikalar aracılığıyla kesin olarak tespitinin mümkün olmadığı düşüncesinde olan General Browne yazmasında ilkin, genel olarak bir gerileme hali içerisinde olan Habsburg askeri teşkilatına dair bazı tespitlerde bulunduğundan sonra⁴⁶ askeri durum ve hazırlıklar hakkında önemli bilgiler vermiştir⁴⁷. Buna göre:

*Habsburg ordusunun 1716 seferi öncesinde 200.000 zentner⁴⁸ un, 4.000 ila 5.000 metzen⁴⁹ yulafa ihtiyacı bulunmaktaydı.

*Orduda, 3-6 libre⁵⁰ çapında 80 ila 100 civarında alay ve falkaune topu; 12 obüs topu; 80 ila 100 civarında batarya topu (çoğunlukla 24 libre çapında yarım kartaune⁵¹, birkaçı da 12 libre çapında Quartier Schlange); 30/60/100 pfund/libre

45 *Tarih-i Râşid*, s. 1001. Göynüklü, *Tarih*, vr. 271a.

46 Browne'a göre bir Habsburg piyade alayı 2300; bir Alman süvari alayı 1000; bir İspanyol süvari alayı 500; nihayet husar süvari alayı 600 askerden müteşekkildi. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 1.

47 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716; (Summarische Tabelle über die Geld Erfordernissen für den 1716 jährigen allseitigen Militair – Staat; Litt-A); Anmerkung, s. 1-2.

48 1 zentner, yaklaşık olarak 100 libreye tekabül etse de söz konusu değer yüz yıllara göre değişiklik arz etmektedir. Viyana'da XVII. yüzyıldan 1756 yılına kadar 1 zentner 56,12 kilograma karşılık gelmiştir; Ayrıntılı bilgi için bkz. Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 304, 308.

49 1 Avusturya metzeni, yaklaşık olarak 1/30 muda, yani 61,4781 kg'a karşılık gelmektedir; bkz. F. Wielandt, *Gewichte und Maße*, In Aubin Zorn I, 1971, s. 658; 1 müd ise, 20 kileye (buğdayda 513,12 kg.; arpada yaklaşık 445 kg.) karşılık gelmektedir. Walter Hinz, "İslâm'da Ağırlık Ölçü Sistemleri", çev. Acar Sevim, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1990, s. 59.

50 Ágoston'a göre, 1 okka ya 1,8 ya da 2,4 Nürnberg libresine karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, Habsburg ordularında ve Macaristan'da, Habsburgların ellerinde bulunan kalelerin mühimmat envanterlerinde, 560 gram ağırlığındaki Viyana libresi (Wiener pfund) de yaygın olarak kullanılmıştır. Viyana libresine göre okkanın libreye oranı hesaplanacak olursa, XVII. yüzyılın sonuna kadar standart okka 2,2 libre (pfund)'ye karşılık gelecektir; Ágoston, *a.g.e.*, s. 305-306.

51 Cannon-Karthaun, büyük çaplı kuşatma ve kale topudur. Yarım kartaunelerin (Almanca Halbe-Karthaun) gülle ağırlıkları 24 okka-13 kg civarındadır; Ágoston, *a.g.e.*, s.108, 304.

çapında taş fırlatan, 40 ila 50 civarında küçük havan topu bulunmaktaydı.

*Ordunun nakliye gücünü artırmak için çok sayıda gemi ve yeter düzeyde tombaz köprü tesis edilmiştir. Tombaz köprülerin 3'ünün Tuna, 2'sinin Tissa (Alm. Theis), 1'inin de Drava (Alm. Drau) nehirlerine kurulmaları planlanmıştır. Bunların dışında 1716 seferi için, daha önceki Osmanlı muharebeleri sırasında kullanılan tarzda 12 büyük ve orta büyüklükte harp gemisi ve bir miktar teçhiz edilmiş şayka tertip edilmiştir. Bunda asıl amaç, imparatorluk donanmasını, tecrübeli ve sayıca fazla olan Osmanlı donanması karşısında güvenli/etkili bir duruma kavuşturmaktır.

General Browne eserinde, Karlofça Barışı'ndan sonra Habsburg yönetiminin, imparatorluğa bağlı devletlerden Macaristan ve Erdel'de (Budin/Ofen, Szegedin, Esseck, Klausenburg, Arad, Petervaradin gibi) yıkılan ve hasar gören kalelerde bazı tamir işlerinde bulunduğunu ve sınıra pek çok cephanelik tesis ettiğini; ayrıca Tuna'da, Habsburg ordusu ve sınırdaki diğer karargâh noktalarıyla irtibat halinde olacak şekilde, çok sayıda Harp gemisi ve muhtelif diğer gemiler inşa ettirdiğini ifade etmektedir⁵². Browne burada, sefer başlamadan önce Tuna Nehri ile irtibat kuracak askerî birliklerin sınırdaki nerelerde ikame edilecekleriyle ilgili önemli bir tasnif çalışması yapmıştır. Buradan da anlaşılmaktadır ki doğal bir savunma hattı olan Tuna Nehri, Habsburg yönetimi tarafından ziyadesiyle önemsenmiş, sözü edilen hat üzerine çok sayıda piyade ve süvari askeri sevk edilmiştir⁵³.

Tüm bu hazırlıklardan sonra Habsburg ordularının başkumandanı Prens Eugen, 2 Temmuz'da Viyana'dan Macaristan'a gitmek üzere yola çıkmış⁵⁴ ve 9 Temmuz'da Petervaradin'in⁵⁵ yakınlarında bulunan Futack'ta orduya katılmıştır. Burada orduya ait bir dizi askeri hazırlıklarda bulunmuştur. İlk orduya, topçu bataryalarından sonra katılması gerektiği halde intikal etmeyen alayların katılımını ve düzenini sağlamak konusunda tedbirler almıştır. Habsburg tarafında hazırlıkların sürdüğü sırada, Osmanlı ordusu süvarilerininin 26 Temmuz'da; yaya birliklerinin de 27 Temmuz'da Belgrad Kalesi'ne geldiği haberi⁵⁶ alınmıştır. Osmanlı ordusu 28

52 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 1-3.

53 Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Ekler/Tablolar/Tablo-1/10.

54 Prens Eugen'in nihai hedefi Belgrad'ı ele geçirmektir. Lakin sefer güzergâhı üzerinde baş gösteren kuraklık ve aşırı yağmurlar onu bu fikrinden vazgeçirmiştir.

55 Petervaradin (Almanca Peterwardein, Macarca Pétervárad), Belgrad'ın kuzeybatısında, Tuna'nın sağ (güney) kıyısında kurulmuş meşhur bir kale şehirdir. *Orts-, Namen- und Sach-Register*, Verlag des k. und k. Generalstabes, Wien 1892, s. 648.

56 Osmanlı ordusunun Belgrad'a intikal ettiği sırada Güney Macaristan'daki birliklerine ulaşan Prens Eugen, 27 Temmuz'da Petervaradin'deki Habsburg ordugâhına gelerek burada Osmanlı sadrazamının kendisine yaklaşmasını beklemiş ve yaklaşan Osmanlı ordusuna mecbur kalınmadıkça herhangi bir müdahalede bulunulmasını istemişti. *Geschichte der Feldzüge Prinzen Eugen von Savoyen, vom Jahre 1716 bis zum Frieden von Passarowitz 1718*, ÖMZ., Ersten Jahrgang, 4. Heft, (1808), s. 509. 1716 sefer yılına ait yazmada istinsahı yapılan ve Eugen'in, Osmanlıların hazırlıkları, harp operasyonları, 1716 sefer yılı faaliyetleri ve nihayet onlara yönelik

Temmuz'da, Osmanlı sadrazamının da katılacağı Zemun (Alm. Semlin) ile Banofze (Banovce/Panowce) arasında bir mahalle karargâhını kurmuştur. Browne'un ifadelerine göre burada toplanan Osmanlı ordusunun yaklaşık sayısı 200 bin civarındaydı⁵⁷. Habsburglara 1716 sefer yılında casuslardan gelen haberler, Osmanlı ordusunun 200 ila 250 bin civarında bir askeri güce ulaşacağını bildirirse de⁵⁸ Avusturyalı

tertiplettiği planlara ilişkin Kayzer'e yazdığı mektupta şu ifadeler yer almaktadır: (In dem an den Kaiser in Betref des Feindes Anmarche erstatteten Bericht drücket sich der Prinz Eugene folgender massen aus): "Euer May. soll ich berichten dass die türkische Armee und zwar die Cavallerie den 26'ten dieses Monat die Janitscharen aber den 27'ten den Sau – Strohm passiret und in ein Lager bei Panofze an der Donau, wo die sogenannte Kuperly Schantz lieget, eingerücket seie, auch der Gross – Vizier am 28'ten von Belgrad dahin nachfolgen werde. Von der Staerke, composition und vorhaben der feindlichen Armee ist veraenderlich einlaufenden Nachrichten, welche bald zu 200/m, und bald 250/m Mann ausrechnen wollen, dormalen noch keine Verlaeslichkeit zu geben, so viel dennoch gewiss, dass diese türkische Macht sehr ansehnlich gross und mit allen noch ihrer Art wohl versehen ist. Ihr bei dieser unvermuteten Passirung führendes Absehen wird sich bald zeigen und aeußern müssen, und daerfte vielleicht gegen den Sau – Strohm, mithin auf Patscha gerichtet sein, um ihre Schiffe aus der Drina in die Sau frei passiren, sodann aber, wie sie selbst aussagen, es zu einen Haupt – Action kommen zu machen. Der Commandant in Ratscha ist zu Vorbereitung seiner Mesuren, zu guter Hut, vorsichtigen Wachsamkeit, und fleissiger Arbeit anermahnet worden. Meines Orts werde ich die feindliche Bewegungen, und andere Umstaende absehen, und sodann einen Mouvements und Unternehmungen mit Vorteil und Vorsichtigkeit danach regulieren, bevorderist, Euer May. Waffen nicht weiters exponieren, als es die Raison de Guerre und Conjuneteren unumgaenglich erheischen werden. Indessen sind die entfernte Corps nach Futack in Anzug und die naehere insolch fertige Bereitschaft gestellet, dass man mit naechsten Tagen die Donau zu Peterwardein passieren, und sich jenseits lagern, mithin den Feind, und seinen Mouvements in der Nahe besser wird observieren können". HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 8-10. Eugen Kayzer'e hitaben yazdığı mektubunda mealten ve özetle, Osmanlıların -Habsburglarca beklenilmemesine rağmen- 27 Temmuz'da Sava Nehri'ni geçtikten sonra Banofze'de bir karargâh kurdukları; söz konusu birlikleri arkalarından takip eden Osmanlı sadrazamının 28 Temmuz'da Belgrad'dan harekete geçtiği; gelen değişken haberlere göre Osmanlıların oldukça büyük ve dikkate şayan bir orduya sahip oldukları ve sayılarının 200 bin, hatta 250 bine yaklaşacağı bildirilmiştir. Eugen mektupta, ana bir askeri harekât gerçekleştirerek isteyen Osmanlı ordusunun kendilerine yaklaşmasını bekleyeceğini, mecbur kalınmadıkça herhangi bir müdahalede bulunmayacağını ifade etmiş; ileri harekâtını ise uygun şartlar geliştirmede dikkatle gerçekleştireceğini bildirmiştir. Ayrıca Futak'ta bulunan ordusunu Tuna Nehri üzerinden Petervaradin tarafına geçireceği ve burada Osmanlı ordusunun girişimlerini daha yakından gözleyebileceğinden bahsetmiştir.

57 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 8. Pezl, Sybel, Anger ve Arneth bu sayının 200 bin; Johann Pezl, *Eugens Leben und Thaten*, Wien 1791, s. 242. Heinrich von Sybel, *Prinz Eugen von Savoyen – Drei Vorlesungen*, München 1861, s. 91. Hilbert Anger, *Geschichte der k. k. Armee*, Wien 1887, s. 924. Alfred Ritter von Arneth, *Prinz Eugen von Savoyen (1708-1718)*, II, Wien 1858, s. 391. Dukakinzade, Kausler ve Martens ise Osmanlı ordusundaki asker sayısının 150 bin olduğunu görüşündedir. Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13; Friedrich von Kausler, *Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen*, Freiburg 1839, s. 574; Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türkenkriege in Europa von 1356 bis 1812*, Stuttgart 1829, s. 106.

58 Bkz. dipnot 56.

modern tarihçiler⁵⁹, Osmanlı ordusunun sayısını, 40 bini piyade, 30 bini süvari, 50 bini düzensiz birlikler olmak üzere 120 bin civarında göstererek daha anlaşılır/kabul edilebilir bir tahminde bulunmuşlardır. Osmanlı kaynakları, Osmanlı ordusunun toplam sayısı hakkında büyük ölçüde suskun kalmışlardır. Sadece *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Osmanlı ordusunun Petervaradin Muharebesi'ndeki toplam sayısını, 40 bini piyade, 30 bini süvari, 15 bini Kırım süvari askeri, 35 bini eyalet askeri, gönüllüler, Eflak ve Arnavut askerleri olmak üzere 120 bin⁶⁰ olarak göstermiştir. Dukakinzade ise⁶¹ Hammer'den naklen⁶² Osmanlı ordusunun askeri gücünü 150 bin (40 bin yeniçeri, 30 bin sipahi, 80 bin vilayet askeri) olarak kaydetmiştir.

Petervaradin'e gitme niyetinde olan Osmanlılar, 1 Ağustos'ta Salankamen'e; 2 Ağustos'ta ise Habsburglara karşı yüksek avantaj sağlamayı planladıkları Friedenskapelle⁶³ yakınlarındaki Karlofça'ya gelerek etrafı wagenburglarla⁶⁴ çevrili karargâhını⁶⁵ kurmuşlardır. Bucowar'da bir dizi hazırlık içerisinde bulunan Habsburglar ise aynı gün, FM. Pálffy maiyetindeki 1.400 süvari (Bayreuth-contrecourtischen Regiment) ve 400 husarla birlikte Osmanlılara yönelik keşif harekâtına başlamışlardır. Browne'un da ifade ettiği söz konusu birlik, Osmanlıların 20.000⁶⁶ kişilik bir süvari birliği tarafından, 4 saat süren çatışmadan sonra bozguna uğratılmış; yaklaşık 400 civarında kayıp vererek Petervaradin'e geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu mücadelede FML. Brcuner Osmanlılara esir dahi düşmüştür⁶⁷.

Taraflar arasında geçen bu ilk karşılaşmadan sonra FZM. Alexander von Württemberg 3 Ağustos'ta, Szegedin'de bulunan ordusuyla Petervaradin'e intikal etmiştir. Ağustos'un 3'ünü 4'üne bağlayan gece 30.000 kişi, bir o kadar Arnavut

59 Broucek, Peter, Erich Hillbrand, Fritz Vesely, *Prinz Eugen – Feldzüge und Heerwesen*, Wien 1986, s. 38.

60 Cezar, *a.g.e.*, c. V, s. 2422.

61 Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13.

62 Hammer, *GOR.*, c. VII, s. 206.

63 1699 yılında Karlofça Barışı'nın anısına inşa edilen kilise.

64 Wagenburg (Arabakale): Arabalardan teşkil edilen tahkim edilmiş ordugâh.

65 Arneth, *a.g.e.*, c. II, s. 392. Osmanlı sadrazamının otağı, Petervaradin'e 5 km/1 saat uzaklıkta bulunan Wezirac tepesine dikilmişti. Hugo Kerchnawe, *Prinz Eugen von Savoyen*, Amsterdam – Berlin – Wien 1944, s. 122.

66 Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13. Osmanlı birliklerine ait sayı, Alman ve Türk kaynaklarında dikkat çekici farklılıklar göstermektedir. Zinkeisen Osmanlı birliklerine ait sayının 70 bin olduğunu ifade ederken; Zinkeisen, *GOR.*, c. V, s. 533. Pezl, bu sayıyı 40 bin olarak kaydetmiştir. Pezl, *a.g.e.*, s. 242. Yine bazı Alman kaynaklarında ise sözü edilen sayı 20 bin olarak gösterilmiştir. Johann Rocka, *Kriegs und Friedens Geschichte zwischen der Krone Hungarn und der ottomanischen Pforte seit dem Jahre 1526*, Ofen 1785, s. 378. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, s. 6; Josef Odenthal, *Oesterreichs Türkenkrieg 1716-1718*, Düsseldorf 1938, s. 37.

67 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 9-11. Eugen, Osmanlıların 4 saat süren bu ilk muharebede önemli bir avantaj elde etmedikleri düşüncesindeydi. Muharebede Habsburgların, 401 askeri ölmüş ve 295 askeri de yaralanmıştır. Odenthal, *a.g.e.*, s. 40.

ve sipahi askerinden müteşekkil olan Osmanlı ordusu, Petervaradin önlerindeki siperlerin (caprarische Retrenchement) önünde bulunan bir vadiden siperlere doğru bazı yerlerde 50, bazı yerlerde 100 adım ilerlemiş, aynı zamanda bataryalarındaki top ve havanlarından atış yapmaya başlamıştır. Habsburglar ise söz konusu atışlara, siperlerindeki toplardan ateşle karşılık vererek Osmanlı birliklerini geri püskürtmüşlerdir⁶⁸.

Bu sırada harp meclisini dahi toplamayan, 65 bin⁶⁹ kişilik bir askeri gücüyle evvelce Sürmeli Ali Paşa tarafından yaptırılmış tahkimatın⁷⁰ arkasına mevzilenen Eugen, 3-4 Ağustos 1716 (H. 14 Şaban 1128) tarihlerinde yaklaşma hendekleri kazdırma ve top ateşine başlayan Osmanlı sadrazamına fırsat vermeden saldırı kararı almıştır (5 Ağustos 1716)⁷¹. Sefer öncesinde Habsburg ordusunun bütün generalleri Eugen'e, Petervaradin Kalesi'nin müstahkem olduğu ve bir meydan muharebesinden kaçınması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdi. Generaller ayrıca Osmanlıların kuşatma işlerinden yorulana kadar beklenmesi gerektiğini ifade etmişlerse de Eugen, daha önceki muharebelerin tecrübelerinden Osmanlıların ani bir saldırıya dayanamayacağı düşüncesindeydi⁷².

Habsburgların muharebe alanının sol cenahı bataklıklarla, sağ cenahı ise harekât icrasına mani olacak kayalık yüksek tepelerle çevrili bulunmaktaydı. Eugen'in ordusunda yer alan ağır zırhlı süvarilerine o zamana kadar rastlamayan Osmanlılar ise ağırlıklarından dolayı muharebe alanındaki saflarına büyük topların yerine sadece 3 hafif muharebe bataryası ikame edebilmişti⁷³.

68 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 11-12.

69 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Alte Feldakten, 341/Türkenkrieg 1716, VIII – 58. Sybel, *a.g.e.*, s. 110. Österreichische Militärische Zeitschrift'in ilgili sayısında Habsburgların askeri gücünün 64.200 (41.500 piyade, 22.700 süvari) kişiden müteşekkil olduğu kaydedilmiştir. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, s. 5. Ancak Peter Broucek çalışmasında, Petervaradin Muharebesi'ndeki Habsburg ordusunun askeri gücünü 73 bin olarak göstermektedir. Broucek, süvari (22 bin) ve piyadelerden (41 bin) oluşan Habsburg ordusunda *Grenzer* adında 10 bin kişilik bir milis gücün daha bulunduğunu zikretmiştir. Broucek, Hillbrand, Vesely, *a.g.e.*, s. 38.

70 Tahkimat, şehrin Serdar-ı Ekrem Sürmeli Ali Paşa tarafından muhasarası sırasında yaptırılmıştı. *Târih-i Râşid*, s. 1017. Hammer, *GOR.*, c. VII, s. 205. *Mitteilungen...*, s. 244. Sürmeli Ali Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun Emecen, "Ali Paşa, Sürmeli", *DİA.*, c. II, s. 427. Osmanlılar siperlerin ve sol kanadın idaresinden, ordunun Petervaradin istikametine yürümesi yönünde görüş bildiren Rumeli Beylerbeyi Sarı Ahmet Paşa'yı sorumlu tutmuştu. *Târih-i Râşid*, s. 1016; *Nusretname*, vr. 315b; *Mür'î-î-Tevârih*, vr. 319a; Hammer, *GOR.*, c. VII, s. 206. Söz konusu bölgede 1694 yılında General Caprara, Osmanlılara karşı önemli bir mukavemet göstermişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rocka, *a.g.e.*, s. 378. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, s. 6.

71 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 12-13.

72 Hans von Urbanski, *Prinz Eugen*, Wien 1986, s. 28. Gustav Bancalari, *Prinz Eugen*, Salzburg 1880, s. 50.

73 Zinkeisen, *GOR.*, c. V, s. 533. Osmanlıların kuşatmaya başladığı sırada 30-40 hafif topu bulun-

Browne yazma eserinde, Avusturya Harp Arşivleri'ndeki kayıtları kullanmak suretiyle Habsburgların Petervaradin Muharebesi'nde aldığı harp nizamı (Ordre de Bataille) hakkında bazı tasnif çalışmaları yapmıştır⁷⁴. Buna göre Habsburg ordusundaki süvariler Petervaradin Muharebesi'nde altı kıtaya⁷⁵ taksim edilmişti. Ordunun sol kanadı FM. Kont Johann Pálffy'nin idaresinde olup aşağıdaki şekilde kategorize edilmişti.

1. kıta, süvari komutanı Kont von Mercy'nin idaresindeydi. Bu kıtadaki diğer generallerin isimleri: FML. Fürst Lobkowitz, General Major Graf Eck idi. Süvari alayları ise: Ba[y]reuth (1), Hanover (2), Palfy (3), Mercy (4)'nin birliklerinden müteşekkildi.

2. kıta, süvari generali Kont von Falkenstein'in idaresindeydi. Bu kıtadaki diğer generallerin isimleri: FML. Croix, FML. Viard, General Major St. Amour idi. Süvari alayları ise: St. Amour (5), Falkenstein (6), Martigny (7), Grave (8)'in birliklerinden müteşekkildi.

3. kıta, General Kont von Martigny'nin idaresindeydi. Bu kıtadaki diğer generallerin isimleri: FML. Hochberg, FML. Contrecourt, General Major Jörger idi. Süvari alayları ise: Althan (9), Croix (10), Hautois (11), Viard (12)'in birliklerinden müteşekkildi.

4. kıta, süvari generali Kont von Batte'nin idaresindeydi. Bu kıtadaki diğer generallerin isimleri: FML. Veterany, FML. Hautois, General Major Schilling idi. Süvari alayları ise: Schönborn (13), Lobkowitz (14), Contrecourt (15), Emanuel Savoye (16)'nın birliklerinden müteşekkildi.

5. kıta, süvari generali von Nadazty'nin idaresindeydi. Bu kıtadaki diğer generallerin isimleri: FML. Kont von Althan, FML. Prens Fried. von Württemberg idi. Süvari alayları ise: Galbes (17), Jörger (18), Vasquetz (19), Spleny/Esterhazy'nin⁷⁶ (20) birliklerinden müteşekkildi.

6. kıta⁷⁷, süvari generali Kont von Ebergony'nin idaresindeydi. Bu kıtadaki diğer generallerin isimleri: FML. Kont von Hauben, General Major Galbes, General Major Hamilton idi. Süvari alayları ise: Rabutin (22), Cronsfeldt (23), Darmstadt (24), Cordua (25)'nin birliklerinden müteşekkildi.

Habsburgların Karargâhı: Karargâhın savunması ve komutasıyla FML. Grave görevlendirilmiştir. Maiyetindeki süvari alayları ise, Batée (26), Ebergony

maktaydı. Ağır toplar ancak 4 Ağustos'ta Osmanlı ordugâhına intikal edilebilmiştir. Odenthal, *a.g.e.*, s. 44.

74 Ayrıntılı bilgi için bkz. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 14-20.

75 Petervaradin muharebesi planı için bkz. Harita-1.

76 Bu alaydaki askerler, husar süvari askerlerinden müteşekkil olup icap ettiğinde ordunun sağ kanadına sevk edileceklerdi.

77 Başlangıçta ordunun sağ kanadında görev alacaklardı.

– Husar (27), Nadazty – Husar (28), Baboczay – Husar (29) birliklerinden müteşekkildi.

Piyadelerin Genel Düzeni: 6 taburdan müteşekkil olan piyadeler, Prens Alexander von Württemberg’in idaresindeydi. Piyadeleri kumanda eden diğer generallerin isimleri: FML. von Lancken ve General Major Diesbach idi.

Habsburglar sol kanada, süvarilerin sağına ve Tuğla Fırını (Alm. Ziegelofen) ile Petervaradin Kalesi arasına, Neipperg (30), Alexander Württemberg (31), Pálffy (32)’e ait piyade taburlarını ikame etmeyi planlamış; birinci siperler ve sağ kanadın idaresini ise FZM. Kont Maximilian Starhemberg’e vermişlerdi. Bu tarafa yani birinci siperler ve sağ kanada görevlendirilen birlikleri komuta eden diğer generallerin isimleri: FML. Bonneval⁷⁸, General Major Guelen idi. Piyade taburları ise, Guido Starhemberg (33), Alt – Daun (34), Guelen (35), Fried. Württemberg (36) tarafından sevk ve idare edilecekti.

Ordunun sol kanadı, FZM. Regal’in idaresine verilmişti. Bu tarafa görevlendirilen birlikleri komuta eden diğer generallerin isimleri: FML. Kont Wallis, General Major Ô Dwyer idi. Piyade taburları ise, Wetzel (37), Alt – Württemberg (38), Harrach (39) tarafından sevk ve idare edilecekti.

Petervaradin Muharebesi’nde İkinci Karşılaşma ve Harp Nizamı (Ordre de Bataille)

Habsburg ordusunun sağ kanadı, FZM. Maximilian Starhemberg’in arkasında yer almak üzere FZM. Prens von Bevern’in idaresine verilmişti. Bu tarafa görevlendirilen birlikleri komuta eden generallerin isimleri: FML. Kont von Wellenstein, General Major Livingstein idi. Piyade taburları ise, Bagny (40), Jung – Daun (41), Gschwind (42) tarafından sevk ve idare edilecekti.

Sol kanat ise, FML. Regal’in arkasında yer almak üzere FZM. Kont Harrach’ın idaresine verilmişti. Bu tarafa görevlendirilen birlikleri komuta eden generallerin isimleri: FML. Daun ve General Major Wallis idi. Piyade taburları ise, Jung – Lothringen (43), Regal (44), Harrach (45) tarafından sevk ve idare edilecekti.

En dıştaki siperler, FZM. Kont Löffelholz’ün idaresine verilmişti. Bu tarafa görevlendirilen birlikleri komuta eden generallerin isimleri: FML. Ahumada, General Major Marsigly ve General Major Steinlöffel idi. Piyade taburları ise, Alt – Daun (46), Max Starhemberg (47), Hasslinger (48), Sickingen (49), Bonneval (50), Lancken (51), Trautson (52), Bevern (53) tarafından sevk ve idare edilecekti.

⁷⁸ Feldmarschall – leutnant (FML.) rütbesi ve aynı zamanda Harp Şurası üyeliğiyle Petervaradin muharebesinde yer alan generaller arasında Bonneval, nâm-ı diğer Humbaracı Ahmet Paşa da bulunmaktaydı.

İç siperlerde görevli piyade taburları ise Durlach (54), Wallis (55), Ahumada (56), Marully (57), Alt – Lothringen (58) tarafından sevk ve idare edilecekti.

Dış istihkâmlarda görevli piyade taburları, Heister (59), Alcaudette (60), Faber (61) tarafından sevk ve idare edilecekti.

Habsburg ordusunun yukarıda gösterilen Petervaradin Muharebesi'ndeki nizaminin dışında Petervaradin Kalesi Löffelholz⁷⁹ taburunun kontrolü altındaydı.

Habsburg ordularına, başkumandan Prens Eugen tarafından verilen ilk emir, Prens Alexander von Württemberg'in Osmanlıların sağ kanadına saldırımları yönündeydi. Plana göre 6 taburu kontrol eden Prens Alexander von Württemberg'in ateşi başlar başlamaz piyadeler siperlerden dışarı çıkacaklardı. Generaller ise daha bir gün önceden muharebe alanının keşfini yapacaklar, uyumlu nasıl bir çıkış hareketi yapacaklarını planlayacaklardı. Piyadelerin sol kanadı ateş etmeye başladığında, ordunun sağ kanadı ileri atılacak ve Osmanlılara buldukları yükseklikte saldırarak; süvari birlikleri ise piyade askerlerinin siper dışına çıktıkları ana kadar büyük ölçüde hareketsiz kalacaklardı. General Ebergony ve birliklerinin görevi ise sağ kanadın yanlarını tutmak ve Osmanlılarla muhtemel bir ikinci karşılaşma için hazır bulunmaktı⁸⁰.

Petervaradin Muharebesi

Yukarıda ifade edilen hazırlık ve planlardan sonra Prens Alexander von Württemberg, 5 Ağustos 1716 tarihinde sabah 7 sularında Osmanlıların sağ kanadına saldırmıştır. Ardından General FZM. Kont von Regal'in komutasında bulunan ordunun sol kanadı ve birinci hat üzerindeki birlikler ileri atılmışlardır. Bu saldırı girişiminden sonra Osmanlılar buldukları mahalli terk ederek dağılmışlardır. Benzer bir harekâtı, General FZM. Kont von Starhemberg ordunun sağ kanadı için uygulamıştır. Osmanlı ordusunun sağ kanadında görülen bu bozulmadan sonra bu defa Maximilian Starhemberg'in kontrolünde bulunan sağ kanattaki piyadelerde yeniçerilerin saldırıları sonucu bir karışıklık⁸¹ ortaya çıkmıştır. Habsburg ordusunun sağ kanadındaki piyadelerde baş gösteren bu bozulma ve düzensizliğin bir benzeri sol kanattaki piyadelerde de ortaya çıkmıştır. Osmanlılar hızla avantajlı bir konum elde etmeye başlamış ve fevkalade güçlü bir şekilde hem

79 Petervaradin Kalesi, FZM. Löffelholz'un kumandasında yaklaşık 8000 kişi tarafından muhafaza edilmekteydi. *Mitteilungen des K. und K. Kriegs – Archivs*, c. V, (1891), s. 242. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, ÖMZ., 4. Heft, (1811), s. 6.

80 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 20-22.

81 Habsburgların sağ kanadında bulunan başta Bonneval olmak üzere Lancken, Hoensbroeck ve Wellenstein gibi generallerin Habsburgların onurunu kurtarmak adına verdiği mücadele övgüye değer olmakla birlikte yeterli değildi. Ağır yaralanan Bonneval, maiyetinde kalan birkaç yüz neferle Osmanlı hattını yararak Petervaradin Kalesi istikametinde kaçmayı başarabilmiştir. Bonneval'in Petervaradin muharebesindeki başarılı girişimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Wilhelm Zimmermann, *Prinz Eugen der edle Ritter und seine Zeit*, Stuttgart 1838, s. 541. Heinrich Benedikt, *Der Pascha Graf Alexander von Bonneval 1675-1747*, Graz – Wien 1959, s. 31.

1. siper (istihkâm) hattından içeriye sızmışlar hem de 2. siper hattının köşesine tırmanmışlardır. Ancak Browne'un ifadelerine göre Osmanlıların avantaj elde etmeye yönelik bu girişimleri, Ebergony ve Nadatzy'nin komutasındaki sağlı sollu süvarilerin hızla sağ kanadın yardımına koşması üzerine neticesiz kalmış ve piyadeler yeniden düzenlerini tesis etmişlerdir⁸². Piyadeler toparlandıktan sonra yeniden ileri çıkmışlar ve Osmanlıları siperlerden geri püskürtmüşlerdir. Geri püskürtülen ve yaklaşma hendeklerinden atılan Osmanlılar, bir süre sonra kendilerini koruyacakları yüksek bir mevkie ulaşmışlarsa da Habsburg piyadeleri tarafından bir kez daha geri atılmışlardır. Başlangıçta Osmanlıların top atışlarından zarar gören sol kanattaki Habsburg süvarileri, Osmanlılara ait wagenburgların üzerine atılarak onlara önemli bir bozgun yaşatmışlardır. Osmanlılar, muharebe alanında sadece wagenburglarını değil aynı zamanda ordugâhını (Otağ-ı Âsâfi), kançılıyasını, toplarını, her türlü iaşe, teçhizat ve mühimmatını Habsburglara zafer ganimeti olarak bırakmışlardır. Çokça çadır (50.000), nakliye arabası, camus ve deve (2.000) Habsburglar tarafından ele geçirilen diğer ganimetlerdi. Habsburgların muharebe alanında bırakılan iaşe, mühimmat ve teçhizatı ele geçirdiği sırada Osmanlılar, büyük bir gayret içinde Sava Nehri'ne ulaşmanın yollarını aramaktaydılar⁸³.

Browne'un ifadelerine göre Habsburglar, Osmanlılardan küçük ve büyük olmak üzere 168 top⁸⁴; imha edilen ve kaybolmuş olanlar hariç olmak üzere 156

82 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 23. Montecuculi'nin taktiğini bir kez daha icra eden Eugen'in, sol kanatta bulunan hem Pálffy'nin kontrolündeki zırhlı süvari (Kürassier) birlikleri hem de Prens Alexander von Württemberg'in piyadelerini, sağ kanada yeniçerilerin yanlarına saldırmak üzere sevk etmesiyle muharebenin kaderi değişmiştir. Osmanlı sipahilerinin saldırıları karşısında sarsılmayan Eugen'in ağır zırhlı süvarileri, süvari generali Kont Pálffy'nin yönetiminde yeniçerilerin yoğun saflarını kırmıştır. Bu arada toparlanarak zırhlı süvarileri arkalarından destekleyen Habsburg piyade askerleri, Osmanlı süvari birliklerini yeniçerilerin yardımına gitmekten alkoymuşlardır. Zinkeisen, *GOR.*, c. V, s. 533-534; Pezl, *a.g.e.*, s. 248-249; Zimmermann, *a.g.e.*, s. 540-541. Bu muharebede, Alman süvarileri yan cenah saldırılarıyla (Flügelschlacht) Osmanlı süvarilerine karşı; merkezdeki Habsburg piyadeleri de hat ve istikametlerini koruyan harp nizamlarıyla (Lineartaktik) yeniçerilere karşı üstünlüğünü kanıtlamıştır. Karagöz, *a.g.m.*, s. 87.

83 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 24-25.

84 Avusturya arşivlerinin verdiği bilgilere göre ele geçirilen top sayısı, 3'ü obüs, 23'ü havan olmak üzere toplam 175'tir. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Alte Feldakten, 341/Türkenkrieg 1716, VIII – 56a. Bu sayıyı teyit eden Zimmermann ve Rocka'dır: Zimmermann, *a.g.e.*, s. 541. Rocka, *a.g.e.*, s. 380. Bununla birlikte yukarıda General Browne'un zikrettiği sayı Kausler tarafından da teyit edilmiştir; Kausler, *a.g.e.*, s. 577. Osmanlı Külliyyatı yazarı Zinkeisen, Pezl ve FAMA bu sayıyı 164 olarak kaydetmiştir. Zinkeisen, *GOR.*, c. V, s. 534. Pezl, *a.g.e.*, s. 245. FAMA, 189/1716, s. 768. Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, Osmanlı ordusunun muharebe alanında 160 top bıraktığını ifade etmiş; *Nusretname*, vr. 315b. Iorga ise Osmanlılardan elde edilen top sayısını 156 olarak göstermiştir. Iorga, *a.g.e.*, s. 285. Türkçe kaynaklardan iktibasta bulunduğunu düşündüğümüz Hammer ve Ponjoulat, ele geçirilen top sayısını 114 olarak belirtmişlerdir. Hammer, *GOR.*, c. VII, s. 208. Baptistin Ponjoulat, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Leipzig 1853, s. 189. Son olarak zikredilen top sayısı (114) Uzunçarşılı ve Mufassal Osmanlı Tarihi'nde de teyit edilmiştir. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. IV/1, s. 122. Cezar, *a.g.e.*, c. V, s. 2423. Habsburglar tarafından ele geçirilen toplar, Osmanlıların XVI. ve XVII. yüzyıllarda Macaristan'da giriştiği muharebeler sonrasında elde ettiği harp ganimeti arasında yer almaktaydı. Dolayısıyla Habsburglardan ganimet olarak ele geçirilen toplar, yine ganimet olarak kendilerine terk edilmiştir. Petervaradin Kalesi kumandanı

sancak; 5 tuğ; 3 adet davul ele geçirmişlerdi⁸⁵.

Petervaradin Muharebesi'nde Osmanlıların süvarilerine nazaran piyadele-
rinin daha fazla müşkül anlar yaşadıkları⁸⁶ bilinmekteydi. Browne'a göre Osman-
lıların muharebedeki asker kayıplarının tespit edilmesi mümkün değilse de bu sayı
tahminen, Osmanlı sadrazamı dâhil olmak üzere 30.000⁸⁷ kişi civarındaydı⁸⁸.

Habsburg ordusunun süvarileri, muharebede kendilerinden her istenile-
ni yerine getirdiklerinden dolayı büyük bir şan ve şeref elde etmişlerdir. Bununla
birlikte Habsburgların 4 generali (Lanken, Wellenstein, Honsbruck und Guelen),
muharebede hayatını kaybetmiş; 3 generali (Bonneval, Ô Dwyer ve Schilling) ise
yaralanmıştır. Ayrıca yüksek rütbeli subayların da dâhil olduğu 6.000 ila 7.000⁸⁹
askerin yaralandığı ve hayatını kaybettiği bilinmektedir⁹⁰.

Sonuç

Buraya kadar yapılan incelemeler, 1742 ile 1794 yılları arasında yaşayan Ge-
neral Johann Georg Browne'un, Avusturya Harp Arşivleri'nde bulunan Türk savaşı-
larıyla ilgili yazma eserlerin sahibi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Browne'un yazma
eserlerinin değeri ise 1716 Petervaradin Muharebesi ve sonuçları hakkında verilen
malumatın ayrıntılarından anlaşılmalıdır. Bununla birlikte Browne'un büyük ölçüde
bir kalemden çıktığı anlaşılan yazma eserleri, araştırmacının Avusturya Harp Arşiv-
leri'nin yoğun koleksiyonundan ürkmemesini engellemesi ve bizzat arşiv vesikaları
etüt edilmek suretiyle tertip edilmesi bakımından değerlidir. 18. yüzyılın sonlarında

FZM. Löffelholz'ün ifadeleri için bkz. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Alte Feldakten, 341, Tür-
kenkrieg 1716, VIII – 51. Ludwig Matuschka, *Der Türken – Krieg 1716-1718 – Feldzug 1716*,
Verlag des k. und k. Generalstabes – In Comission bei C. Gerald's Sohn, Wien 1891, s. 204-205.

- 85 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 26.
86 Prens Eugen, muharebede geri çekilmeyi başarabilen Osmanlı süvarilerinin, yalnız bırakılan ve
iyi yönetilmeyen piyadelere nazaran daha az kayıp verdiğini zikretmiştir. HHStA./Kriegsarchiv
(KrA.)/Alte Feldakten, 341/Türkenkrieg 1716, VIII – 65; *FAMA*, 189/1716, s. 768. Eugen, söz
konusu kanaate 10 Ağustos 1716 tarihinde bir Osmanlı kaçgınının ifadeleri üzerine varmıştır.
Sözü edilen firari, Habsburgların Osmanlıları peşlerinden saldırmaya devam etmeleri halinde,
süvarilerin de çok fazla kayıp verecekleri düşüncesindeydi. Matuschka, *a.g.e.*, s. 203.
87 *FAMA*, Pezl ve Buchmann da Osmanlıların muharebede kaybettiği asker sayısını 30 bin olarak
kaydetmişlerdir. *FAMA*, 189/1716, s. 770; Pezl, *a.g.e.*, s. 245. Buchmann, *a.g.e.*, s. 171. Ancak
Iorga, Bancalari ve Anger gibi yazarlar, Osmanlıların kaybettiği asker sayısının 6 bin olduğunu
ifade etmişlerdir. Iorga, *a.g.e.*, s. 285. Bancalari, *a.g.e.*, s. 51. Anger, *a.g.e.*, s. 925, Uzunçarşılı,
ölen asker sayısını 6-7 bin olarak göstermiştir. Uzunçarşılı, c. IV/1, *a.g.e.*, s. 122.
88 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 26.
89 Matuschka ölü sayısını 2122, yaralı sayısını ise 2357 olarak göstermiştir. Matuschka, *a.g.e.*, s.
206. Zimmermann bu sayının 8 bin; Zimmermann, *a.g.e.*, s. 541. Buchmann, 5 bin; Bertrand Mi-
chael Buchmann, *Österreich und das Osmanische Reich*, Wien 1999, s. 171. *FAMA* ve Pezl ise 4
bin civarında olduğu görüşündedir. *FAMA*, 189/1716, s. 770. Pezl, *a.g.e.*, s. 245.
90 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 27.

yaşamısına rağmen tarihi geçmişle bağını koparmayan Browne, özellikle Habsburg orduları başkumandanı Prens Eugen'in orijinal raporlarından ilham almış ve iyi bir asker olduğunu elde ettiği kariyeri ve başarılarıyla göstermiştir. General Browne'un Prens Eugen'den örnek aldığı teyit eden en önemli husus, 1789 yılında Belgrad Kalesi'ni Osmanlılardan geri almaya yönelik gerçekleştirdiği operasyonlarıdır. Nitekim Avusturya kaynakları⁹¹, bir süreliğine de olsa kalenin Habsburgların kontrolünde kalmasında Browne'un önemli katkılarının olduğu düşüncesindedir.

Browne Petervaradin Muharebesi'yle ilgili yazma eserinde, yukarıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere, Habsburgların 1716 sefer yılı hazırlıkları, Osmanlı ordusuna yönelik aldığı askerî ve lojistik tedbirleri, harp öncesinde Habsburg ordusunun harp nizamı (Ordre de Bataille) ve operasyonları hakkında dikkate şayan bilgiler vermiştir. Bununla birlikte Prens Eugen'in Petervaradin Muharebesi'ndeki ordusunu sevk ve idare ediş şeklini ve muharebeden sonra elde ettiği muazzam başarının ayrıntıları hakkında da önemli tespitlerde bulunmuştur.

Browne, 1716 seferiyle ilgili yazma eserinde Osmanlılarla ilgili beklenenin aksine ayrıntılı bilgiler verememiştir. Bununla birlikte Osmanlıların Petervaradin Muharebesi öncesindeki yürüyüş güzergâhları, asker sayıları, harp teçhizatları ve muharebe sonrasındaki zayıatları hakkında bilgiler verdiği görülmüştür. Lakin Browne, Osmanlı ordusunun askeri gücü hakkındaki incelemelerinde sadece casuslardan gelen haberlere itibar ederek makul bir yaklaşım sergileyememiş; neticede Osmanlı askeri gücü, savaş düzeni ve taktikleri hakkında hatırı sayılır bir izahatta bulunamamıştır.

Petervaradin Muharebesi, bundan önceki muharebelerden çok daha kısa sürmesine rağmen hem Osmanlı Devleti'nde bıraktığı etkileri hem de Habsburgların bundan sonra girişeceği muharebeler için moral ve güç vermesi açısından büyük bir önem arz etmiştir. Muharebenin Osmanlılar tarafından kaybedilmesinde, aynı anda iki cephede sefere çıkılması başta olmak üzere, yeterli mühimmatın ve askerinin zamanında sevk konusunda başarılı olunamayışı, Habsburgların taarruzuna Osmanlı sadrazamının cevap verme konusunda geç kalması ve nihayet Prens Eugen'in taktiklerine yönelik ciddi herhangi bir önlemin alınmayışı etkili olmuştur.

Petervaradin Muharebesi'nde elde ettiği başarıyla moral bulan Eugen, Temeşvar Kalesi'nin kuşatılması için hazırlıklarını başlatmış, FM. Pálffy'nin süvarileri ve Prinz Alexander von Württemberg'in 12 piyade taburu ile birlikte Tissa Nehri üzerinden Temeşvar istikametine hareket etmiştir. Prens Eugen, Banat'ın kilidi konumunda ve 164 yıldır Osmanlıların hâkimiyetinde olan Temeşvar'ı da bir buçuk ay süren bir kuşatmadan sonra Osmanlılardan almıştır (16 Ekim 1716). Habsburgların, elde ettikleri bu başarıyla yetinmeyecekleri aşikârdı. Nitekim 1716 sefer yılı başla-

91 Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterrich*, c. II, Wien 1857, s. 165. Ayrıca teyiden bkz. dipnot 6.

rından beri Belgrad Kalesi'ni ele geçirme hayaliyle operasyonlarını sürdüren Eugen, 1717 sefer yılında, kendisine has askeri taktik ve yöntemleriyle Dârü'l-cihâd'ı Osmanlıların elinden almayı başarmıştır (16 Ağustos 1717).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Avusturya Arşiv Belgeleri

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Alte Feldakten, 341/Türkenkrieg 1716

VIII – 51; VIII – 56a; VIII – 58; VIII – 65.

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Kriegskarten

Peterwardein 1716, H III d 906.

Avusturya Arşivleri Almanca Yazmalar

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 10; (1687-1690).

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 11, (1697).

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718).

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 22; Türkenkrieg 1738 Rus Cephesi.

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 24; Beilagen zu der Kriegsgeschichte von Jahr 1736 et 1737 - Rus Cephesi Appendix - H.H.H.

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 24; Beilagen zu der Kriegsgeschichte von Jahr 1736-1737 - Bosna Cephesi.

HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS. Kg. No. 23-1; Türkenkrieg 1739.

Almanca Gazeteler

Die europäische FAMA, welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdeckt, Der 189. Teil, 1716, s. 759-772.

Türkçe Yazmalar

- Ahmed b. Mahmud (Göynüklü), *Tarih*, Berlin Staatsbibliothek, Ms.or.quart, nr. 1209.
- Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, c. II, haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2013.
- Mustafa Öksüz, *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidi Metni*, Mimar Sinan GSÜ. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- Topal, Mehmet, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme-Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Viyana Müzesi/Wien Museum

HMW 62084.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Ágoston, Gábor, *Barut, Top ve Tüfek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- Allgemeine Deutsche Biographie*, c. III, Leipzig 1876.
- Anger, Hilbert *Geschichte der k. k. Armee*, Wien 1887.
- Arneth, Alfred Ritter von, *Prinz Eugen von Savoyen (1708-1718)*, II, Wien 1858.
- Bancalari, Gustav, *Prinz Eugen*, Salzburg 1880.
- Baysun, M. Cavid, "Ali Paşa, Damad", *DİA*, c. I, İstanbul 1978, s. 328-330.
- Benedikt, Heinrich, *Der Pascha Graf Alexander von Bonneval 1675-1747*, Graz – Wien 1959.
- Beydilli, Kemal, "Ziştovi", *DİA*, c. 44, (2013), s. 467-472.
- Beydilli, Kemal, İsmail Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *Belgeler*, XXII/26 (2001)'dan ayrı basım, Ankara 2002.
- Broucek Peter, Erich Hillbrand, Fritz Vesely, *Prinz Eugen – Feldzüge und Heerwesen*, Wien 1986.
- Buchmann, Bertrand Michael, *Österreich und das Osmanische Reich*, Wien 1999.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, İskit Yayınevi, İstanbul 1971.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, İstanbul 1972.

Deutscher Biographischer Index, c. I, Oxford-Paris 1986.

Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, ÖMZ., IV. Heft, (1811), s. 3-52.

Djuric-Zamolo, Divna, “Belgrad”, *DİA.*, c. V, (1992), s. 407-409.

Emecen, Feridun, “Ali Paşa, Sürmeli”, *DİA.*, c. II, s. 427.

Ertaş, M. Yaşar, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, (Doktora Tezi), İstanbul 2000.

Fenzl, Otto, *Zustandekommen, Vorbereitungen und Durchführung des Türkenkriegs 1716-1718*, (phil. Diss.), Wien 1950.

Feridun Dukakinzade, *1714-1718 Türk – Avusturya Venedik Seferi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1932.

Geschichte der Feldzüge Prinzen Eugen von Savoyen, vom Jahre 1716 bis zum Frieden von Passarowitz 1718, ÖMZ., Ersten Jahrgang, 4. Heft, (1808), s. 501-534.

Gökpinar, Bekir, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014.

Hammer, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches 1699-1739*, c. VII, Pest 1831.

Hayne's Biographisches Lexikon, Leipzig 1884.

Hinz, Walter, *İslâm'da Ağırlık Ölçü Sistemleri*, (çev. Acar Sevim), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.

Iorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), c. IV, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Karagöz, Hakan, “Petervaradin Muharebesi'nde (1716) Habsburgların Osmanlılardan Ele Geçirdiği Silahlar ve Harp ve Teçhizatı”, *Tarih Dergisi*, Sa. 59, (2014/1), İstanbul 2014, s. 79-112.

Kausler, Friedrich von, *Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen*, Freiburg 1839.

Kerchnawe, Hugo, *Prinz Eugen von Savoyen*, Amsterdam – Berlin – Wien 1944.

Kleindel, Walter, *Österreich Daten, zur Geschichte und Kultur*, Ueberreuter, Wien-Heidelberg 1978.

Kroener, Bernhard R. “Prinz Eugen und die Türken”, *Prinz Eugen von Savoyen und seine Zeit*, (1986), s. 113-125.

Leben des Reichsgrafen Georg von Browne, (Frsz. terc. L. Schubert), Riga 1795.

- Martens, Carl von, *Allgemeine Geschichte der Türkenkriege in Europa von 1356 bis 1812*, Stuttgart 1829.
- Matuschka, Ludwig, *Der Türken – Krieg 1716-1718 – Feldzug 1716*, Verlag des k. und k. Generalstabes – In Comission bei C. Gerald's Sohn, Wien 1891.
- Militär – Conversations Lexikon*, c. I, Leipzig 1833.
- Mitteilungen des K. und K. Kriegs – Archivs*, c. V, Wien, 1891.
- Neue Deutsche Biographie*, c. II, Berlin 1955.
- Neue Deutsche Biographie*, c. IXX, (ed. Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften), Berlin 1998.
- Neueste in Kürze gebrachte Lebenbeschreibung des Prinzen Eugens von Savoyen*, Prag 1779.
- Odenthal, Josef, *Oesterreichs Türkenkrieg 1716-1718*, Düsseldorf 1938.
- Orts-, Namen- und Sach-Register*, Verlag des k. und k. Generalstabes, Wien 1892.
- Östr. Militär-Konversations-Lexikon, Herausg. von Hirtenfeld u. Dr. Meynert, I. Bd., Wien 1851.
- Pezl, Johann, *Eugens Leben und Thaten*, Wien 1791.
- Ponjoulat, Baptistin, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Leipzig 1853.
- Prinz Eugen und das barocke Österreich*, (Hrsg. von Karl Gutkas, Gottfried Stangler, Susanne Dressler, Thomas Karl, Hildegard Leitgeb) Wien 1986.
- Rocka, Johann, *Kriegs und Friedens Geschichte zwischen der Krone Hungarn und der ottomanischen Pforte seit dem Jahre 1526*, Ofen 1785.
- Spuler, Bertold, “Die europäische Diplomatie in Konstantinopel biz zum Frieden von Belgrad (1739)”, I, *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, Neue Folge, c. XI, H. 1 (1935), s. 53-115.
- Sybel, Heinrich von, *Prinz Eugen von Savoyen – Drei Vorlesungen*, München 1861.
- Urbanski, Hans von, *Prinz Eugen*, Wien 1986.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, TTK, Ankara 1995.
- Wielandt, F., *Gewichte und Maße*, In Aubin Zorn I, 1971.
- Wurzbach, Konstant von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, c. II, Wien 1857.
- Wurzbach, Konstant von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, c. LII, Wien 1885.
- Zimmermann, Wilhelm, *Prinz Eugen der edle Ritter und seine Zeit*, Stuttgart 1838.

EXTENDED ABSTRACT

To identify the identity and military career of General Johann Georg Browne (1742 - 1794), whose manuscripts are available in the Austrian Archives, is one of the first objectives of this study. However, due to some confusion over the name caused by the fact that several generals are referred to as Browne in the literature, we had some difficulty establishing whether the owner of the manuscripts, General Johann Georg Browne, was the true owner of those manuscripts available in the Austrian archives. Concerning this issue, the problem was solved upon examination of the short notes included in the texts by Johann Georg Browne himself about the legacy and military ranks he acquired at certain times which can be seen in his collections of manuscripts available in the archives. This study aims to find out the true owner of those manuscripts and it also deals with revealing the identities of the other generals of the name Browne and includes short biographies of them. I first give information about Johann Georg Browne, whose is the sole owner of the manuscripts, in order not to confuse him with Baba Browne (1698-1792). Secondly, I give some information about Maximilian Ulysses Reichsgraf von Browne with same name as Browne who was born in Basel in 1705. It has been mentioned that Maximilian Brown, who was an Austrian and achieved the rank of Field Marshal, participated in both the Lehistan succession wars and the Turkish wars between 1734-1739, and finally, he was wounded in the Seven Years Wars and died in Prague in 1757. Another general also under the same name Browne was FML. Philipp Georg Graf von Browne who was born in Italy in 1727 and died in Bohemia in 1803 is also mentioned. The first and most important thing distinguishing Johann Georg Browne from other generals of the same name was that he published works on the Turkish wars, whereas the other generals did not write about the Turkish wars. The second important point is that Johann Georg Browne had the rank of Field Marshall- Lieutenant or Feldzeugmeister when he wrote his works. The fact that Browne wrote his military ranks at the top of his writings as well as their dates gives no room for doubt about the true owner of those manuscripts and the true identity of the author of those works. For instance, Brown wrote his military rank of Field Marshall- Lieutenant until 1789 at the top of his manuscript about the military campaigns staged between 1716-1718 and he also put the date of writing of this manuscript, namely 10 January 1788. As his military career reveals, Johann Georg Browne was a Field Marshall-Lieutenant during the campaigns of 1716-1718.

Johann Georg Browne, who lived between February 18, 1742 and October 14, 1794, was named after Kaiser Joseph II (1780-1790), was the son of a Russian Field Marshall, and was granted the title of Count of Reich by Joseph.

Johann Georg Browne, as the eldest son of his father, started his military career in 1758 as a Lieutenant (Fähnrich) in the 28th infantry regiment and he was

in Torgau in 1760. He participated in the battles of Freiberg in 1762. His military ranks are as follows: He was the Captain (Hauptman) in the battles of the Seven Years Wars (1756-1763), Major in 1767, Colonel (Oberst) in 1769, General Major on April 25, 1775, Field Marshall on June 26, 1786, and finally, he became Feldzeugmeister on 19 October 1789. It is known that he contributed a lot to taking back of the Fortress of Belgrade captured by Raizenstadt. Browne, who served in the French Revolutionary battles for a short time, was called by the Habsburg administration to the Imperial War Council (Hofkriegsrat). He wrote a memoir in French, some of which was printed. Another aim of this study is to explain and discuss the history, content and value of the manuscripts on the Ottoman-Habsburg Battles written by Johann Georg Browne available in the Austrian archives. In this part of the study, I will try to explore the first manuscript of General Browne on the Turkish wars which is very important for the research and researcher on Ottoman-Habsburg relations. The said manuscript deals with the Ottoman-Habsburg relations which took place in the aftermath of the Second Siege of Vienna between 1687-1690 and later developments are mentioned as well. It also examines and includes the classification and indictments of the Battle of Zenta faced by both empires before the Karlowitz Peace Treaty in 1697 in which the Ottomans had a defeat. It mentions the period 1716-1717 (including the campaigns of the Habsburg army against the Ottomans, which began in 1716 and were led and directed until 1718), the period 1737-1739 (battles that began on the Russian front in 1736 and continued on both Russian and Habsburg fronts from 1737 until 1739), and subsequent peace negotiations / treaties, and those manuscripts on campaigns are to be discussed.

I will also explore the manuscripts, which are of great importance for the researchers on the Ottoman-Habsburg relations and most of which are included in the records of the Austrian War Archives, including the correspondence concerning the Ottoman/Habsburg battles between 1687-1739 such as the military/logistic activities of the armies. These manuscripts give us remarkable information about the peace treaties signed by both parties.

These manuscripts have inestimable value for those who will investigate and carry out research on the Ottoman - Habsburg political, military and diplomatic relations.

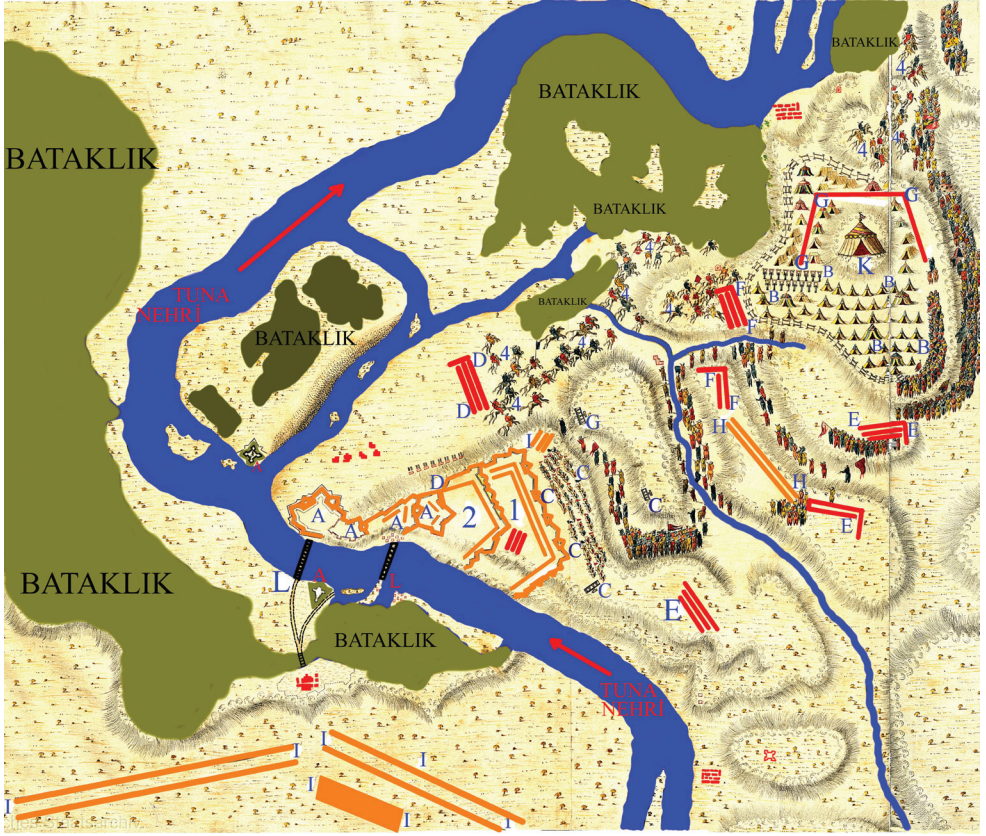
Browne's manuscripts will attract the attention of experts in the field with his poignant and clear-cut writing style and they will help those researchers not to get lost in the complexity of the Austrian War Archives' extensive document collection. Such researchers will greatly benefit from Browne's manuscripts.

According to the data of General Browne's 1716 manuscript, this study will also deal with the battle of Petrovaradin as a case study in the Ottoman Habsburg

battles after the Second Siege of Vienna. The Ottomans planned to capture the Habsburgs-controlled Petrovaradin in 1716 in order to erase the negative effects of the Karlowitz Peace Treaty, but they experienced a heavy defeat similar to the one they had experienced in the battle of Zenta in 1697. It has been observed that Browne's manuscript on the Battle of Petrovaradin shows how the Habsburgs prepared for the 1716 campaign, the measures taken by the Ottoman army, and the war order and operations of the Habsburg army prior to the war. Furthermore, it has also been discussed how Prince Eugen led and commanded his army in the battle of Petrovaradin and the details of his enormous success after the battle. Although the battle of Petrovaradin lasted much shorter than the previous battles, it had greater impact on both sides: the Ottomans and the Habsburgs. It was very significant for the Habsburgs from the perspective of morale and power for the upcoming war undertakings. The reason why the Ottomans lost the battle was the lack of sufficient ammunition and timely dispatching of the troops, especially simultaneous expeditions on two fronts. I could also state that another major reason for the loss or defeat on the Ottoman side was that the Ottoman grand vizier was late in responding to the Habsburgs' offensive and no serious measures were taken against Prince Eugen's tactics. In addition to these reasons, it can be stated that the prudent approach of Prince Eugen, the ingenious general of the Habsburgs, took important steps in financial and military preparations about a year and a half before the start of the battles.

All the research investigation reveals that General Johann Georg Browne, who lived between 1742 and 1794, was the owner of manuscripts in the Austrian War Archives related to the Turkish wars. It could be stated that the value and importance of Browne's manuscripts will be understood from the details of the information given about the 1716 Battle of Petrovaradin and its consequences. Moreover, it is obvious that Browne's manuscripts were penned by a sole author. His manuscripts will help those would-be future researchers have an easy access to the documents in the Austrian Archives which comprise a dense and complicated collection. Although he lived in the late 18th century, Browne remained in touch with the historical past, and was inspired by the original reports of Prince Eugene, the Commander-in-Chief of the Habsburg armies, and his military career and achievements as a soldier are good proof of it. General Browne took Prince Eugene as a role model because of his historical past. In particular, the operations Eugene carried out in 1789 to reclaim Belgrade from the Ottomans inspired Browne greatly. According to German sources, General Browne played a significant role in keeping the fortress under the control of the Habsburgs, though it was only for a while.

Ekler

Harita 1. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/Kriegskarten, Peterwardein 1716, H III d 906.

Harp Planı Çizelgesi (Harita-1)

A-Petervaradin Kalesi ve istihkâmları; 1/2 numaralı siperlere ikame edilmiş piyadelerin yeri.

B-Süvari generali Johann Pálffy'nin harekâtından sonraki Osmanlı ordugâhının konumu (2 Ağustos 1716).

C-Osmanlıların Habsburg istihkâmları karşısındaki yaklaşma hendekleri ve bataryaları.

D-Habsburg ordusunun sol kanadı. Habsburgların Osmanlı süvarilerine (No. 4) saldırarak onları geri püskürttükleri yer.

E-Habsburgların sağ kanadındaki süvarilerinin, yeniçerileri ordugâhları istikametinde geri püskürttükleri yer.

F-Osmanlıların wagenburglarına saldıran Habsburgların sol kanattaki süvarileri.

G-Habsburg süvarilerinin muharebeden sonra Osmanlı ordugâhında aldığı nizam.

H-Taraflar arasındaki muharebeden sonra Habsburg piyadelerinin aldığı nizam.

I-Habsburg ordugâhının muharebeden sonra (6 Ağustos 1716 tarihinde) aldığı düzen.

K-Birinci karşılaşmada Habsburglardan ele geçirilen esirlerin de bulunduğu Osmanlı sadrazamının çadırı.

L-Tuna'daki iki tombaz köprü.

Tablolar**Habsburgların Tuna Nehri Boyunca Kurduğu Savunma Hattına İkame Ettiği Piyade ve Süvari Birlikleri¹**

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Guttenstein	1	Cronsfeldt	7
Hasslinger	1	Savoie Dragonu ²	7
Guido Starhemberg	3	Württemberg ³	7
Bevern	2	Toplam	21
Lanken	2		
Toplam	9		

Tablo 1. Peşte'nin altında yer alan Vetsche'de, Tuna'nın sol kıyısında, FZM. Regal ve FML. Lanken'in yönetiminde yer alacak olan piyade ve süvari birlikleri⁴.

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Gschwind	2	Falkenstein	7
Alt-Württemberg	3	Martigny	7
Fried Württemberg	2	Hautois	7
Guelen	2	Lobkowitz	7
Trautson	2	Savoie Emanuel	7
Toplam	11	Batee Dragoner	7
		Schönborn	7
		Toplam	49

Tablo 2. Baja'da süvari generali Kont von Martigny ve maiyetindeki generallerin (Hautios Lobkowitz, Grave ve Bonneval) komutasındaki piyade ve süvari birlikleri⁵.

92 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 3-7.

93 Felemenk diyarından gelerek orduya Zenta'da katılmışlardır.

3 Felemenk diyarından gelerek orduya Zenta'da katılmışlardır.

4 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 3.

5 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 3-4.

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Bagny	3	Darmstadt	7
Regal	3	Palfy	7
Alt-Lothringen	2	Croix	7
Durlach	2	Jörger Dragoner	7
Wallis	2	Galbes Dragoner	5
Ahumada	1	Rabutin Dragoner	7
Marully	1	Bareuth	7
Toplam	14	Toplam	47

Tablo 3. Bacz'ta General Montecuculi, Ahurmada, Croia ve Schilling'in komutasındaki piyade ve süvari birlikleri⁶.

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Heister	3	Hannover	7
Wetzel	3	Caraffa	3
Jung-Daun	2	Toplam	10
Alcaudette	1		
Faber	1		
Toplam	10		

Tablo 4. Esseck ve Buccowar'da süvari generalleri Kont Nadatzy, Galbes ve Jung-Daun'un komutasındaki piyade ve süvari birlikleri⁷.

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Alt-Daun	3	Grave	7
Loeffelholz	2	Toplam	7
Harrach	3		
Bonneval	3		
Toplam	11		

Tablo 5. Futack'taki⁸ süvari ve piyade birlikleri.

6 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 4-5.

7 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 5.

8 Futack, Neusatz (Macaristan/Petervaradin'de)'ın batısında, Tuna'nın sol kıyısında yer alan bir şehirdir. *Orts-, Namen- und Sach-Register*, s. 307. Söz konusu bölge Habsburg ordusunun 2 Tem-

1716 PETERVARADİN MUHAREBESİ

Süvari/Bölük	Adedi
Montecuculi	7
Zollern	7
Toplam	14

Tablo 6. Varad (Grosswardein)'daki birlikler⁹.

Süvari/Bölük	Adedi
Mercy	7
Viard	7
Toplam	14

Tablo 7. Czongrad'da General Viard komutasındaki birlikler¹⁰.

Süvari/Bölük	Adedi
Uhlefeldt	7
Cordua	5
Morais	5
Toplam	17

Tablo 8. Onoth'da General Hochberg'in komutasında, Szegedin üzerinden Petervaradin'e yürüyecek olan süvari birlikleri¹¹.

muz 1716 tarihinde tüm birlikleriyle bir araya geldiği ordugâhı olmuştur. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 5.

9 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 6.

10 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 6.

11 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 6.

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Neipperg	2	Althan Dargoner	7
Alexander	3	St. Amour	7
Palfy	3	Spleny (Husar) ¹²	5
Toplam	8	Esterhazy (Husar) ¹³	5
		Nadazty	5
		Ebergony	5
		Baboczay	5
		Toplam	39

Tablo 9. Szegedin’de General Prens Alexander Württemberg ve Veterany’nin komutasındaki süvari ve piyade birlikleri¹⁴.

Piyade/Tabur	Adedi	Süvari/Bölük	Adedi
Virmont	2	Steinville ¹⁵	7
Ottokar Starhemberg	1	Neuburg ¹⁶	7
Browne	1	Toplam	14
Toplam	4		

Tablo 10. Erdel’deki süvari ve piyade birlikleri¹⁷.

12 Orduya sonradan katılmışlardır.

13 Orduya sonradan katılmışlardır.

14 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 7.

15 Temeşvar kuşatması sırasında orduya katılabilmişlerdir.

16 Temeşvar kuşatması sırasında orduya katılabilmişlerdir.

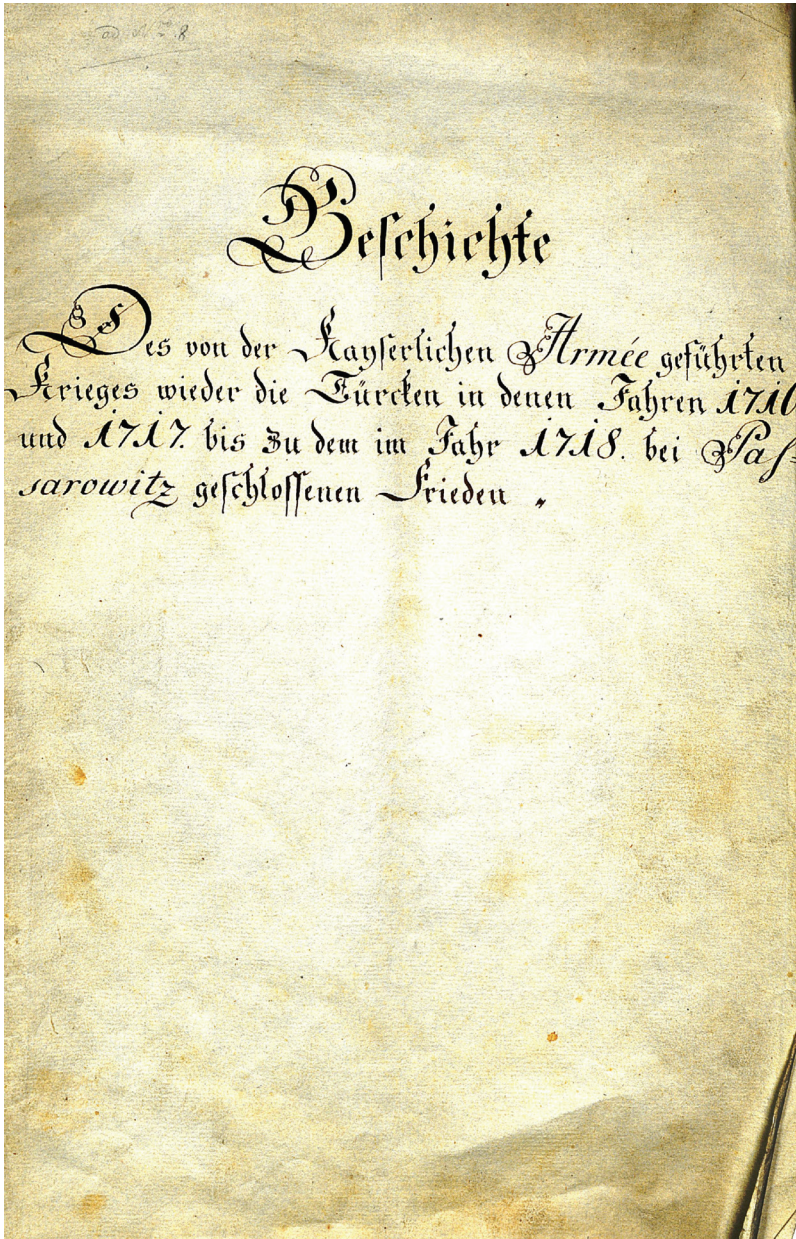
17 HHStA./Kriegsarchiv (KrA.)/MS-Kg. Nr. 17/Türkenkrieg 1716, s. 7.

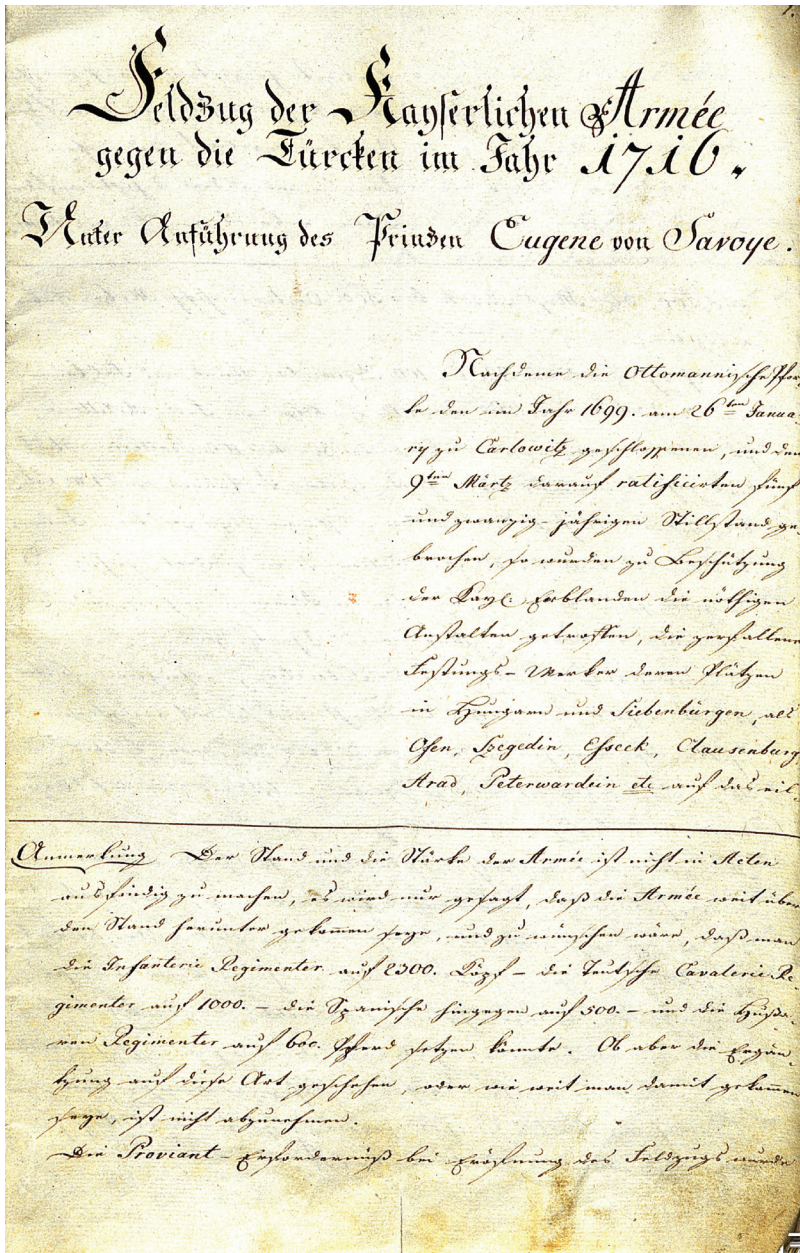
Resim-1. Johann Georg Graf von Browne - 1789¹⁸

18 Wien Museum, HMW 62084.

Belgeler

Belge-1. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); Yazmanın Kapak Sayfası.

Belge-2. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); Yazmanın İlk Sayfası.

Augustus

und Stängel zu bilden, und zu
tenion, und mit einem Offizier von
seinem Regimenten, in und nach dem
den oder Flanke zu formieren, und
dann ab der Umkleide anzuweisen
werden.

Deblacht bei Peterwardein

Am 1. August, zu demselben Zeitpunkt
griffen der Fürst Alexander von
Württemberg zuerst den Feind in die
linke Flanke an, und verlor sich
nicht, sondern 4. Uhr den Feind griffen
an, die erste Linie und dem Feind
demont und ganz anstößig den Feind
Stängel, welcher von dem General
F. E. M. Grafen von Legal kommandiert
war, wurde, seine Linien, und mit
dem Feind abwechselnd losgingen.
Ein glücklicher Offizier der F. E. M.
Graf v. Starckenberg und dem 1ten
Grafen von dem Grafen Stängel.

Am 2. den General Graf v. Legal
griffen der F. E. M. Graf von Star-
ckenberg und dem Feind Stängel der
2ten Linie an, von dem Feind, und
dem Feind zu unterstücken,
und der Feind von Bevern anstößig
lebte ab und schlief mit dem Graf
von Stängel der 2ten Linie.

Alle sind der Feind abber.

Belge-3. HHStA./Kriegsarchiv (KrA.), MS. Kg. No. 17, (1716-1718); Petervaradin Muharebesi, s. 22.